

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Opsporingsberichten in de Gazette van Gend 1775-1799

Sylvie Janssens

De ontleding van opsporingsadvertenties als volledige studie op zich, gebeurt zelden.¹ Het aanwenden van de advertenties als historische bron is voornamelijk in Amerika wijd verspreid, vooral door de waardevolle informatie die ze bevatten aangaande de slavenbevolking. Daar slavernij in Europa tijdens de achttiende eeuw minder voorkwam, zijn de advertenties alsook de onderzoeken hiernaar heel wat minder talrijk. De Belgische historicus Henri Vannoppen poneert in zijn studie, verschenen in 1994, de eerste te zijn in België die opsporingsberichten in de krant als historische bron aansnijdt!² Hij coördineerde het onderzoek naar streekdrachten in Vlaanderen waarbij hij de beschreven kledij in de opsporingsberichten als aanvullende bron hanteert.³ Ondanks het feit dat deze bron in Europa aangewend wordt, zijn ze zelden als bron op zich aan een geschiedkundig onderzoek onderworpen. Het gezamenlijk analyseren van de informatie in de advertenties, biedt ons vermoedelijk mogelijkheden die verloren gaan bij studies die zich enkel richten tot een deelaspect van de advertenties. In dit artikel worden de mogelijkheden van dit soort advertenties integraal onderzocht en besproken.

1. De bron en opbouw van het onderzoek

Om vermissingen in het Graafschap Vlaanderen tijdens het Ancien Regime te bestuderen, beschikt men over meerdere bronnen: de brieven uit het Rijksarchief in Gent die betrekking hebben op de (internationale) communicatie tussen overheidsinstanties aangaande het verdwijnen van misdadigers⁴, de kerkelijke- en rechtsbronnen in verband met weggelopen huwelijkspart-

¹ Dit artikel baseert zich op de verhandeling "Elk zegge 't voords'. Opsporingsberichten in de Gazette van Gend, 1775-1799' (UGent, 2007) die onder het promotorschap van prof. dr. Isabelle Devos tot stand kwam.

² H. Vannoppen, *Streekdrachten in onze gewesten: Antwerpen, Brabant, Limburg, Oost-Vlaanderen, West-Vlaanderen*, Gent, 1994, p. 15.

³ Deze methode zou volgens de Nederlandse historicus Hans Van Koolbergen voornamelijk in Duitsland toegepast worden. H. Van Koolbergen, *Materiële cultuur: huisraad, kleding en bedrijfsgereedschap*, Zutphen, 1988, p. 32.

⁴ Deze brieven werden gevonden in het Stadsarchief Gent (SAG), Oud Archief, reeks 213.

ners⁵, en de opsporingsberichten in de krant. Deze laatste kunnen, indien alle krantenoplagen voor de onderzochte periode voorhanden, als de meest volledige bron beschouwd worden. Ze geven ons geen volledig overzicht van alle vermisten in die periode maar bieden wel een goed inzicht in alle gerapporteerde vermissingen.

Voor dit onderzoek wenden we ons tot de opsporingsberichten in de Gazette van Gend omwille van de beschikbaarheid en de mogelijkheid tot raadpleging⁶, het langdurige karakter van deze krant⁷ en ten slotte doordat de Gazette van Gend tot 1792 zowel in Oost- als in West-Vlaanderen domineerde.⁸ De verklaring voor de gekozen periode 1775-1799 (25 jaar) is meervoudig. Ten eerste valt de onderzoeksperiode midden in de scharnierperiode 1750-1850, een periode gekenmerkt door grote en snelle veranderingen. Ten tweede houdt de tijdsafbakening rekening met de evolutie van de Gazette van Gend. De monopoliepositie van de Gentse krant verminderde naar het einde van de achttiende eeuw toe, maar bleef nog steeds groot.⁹ Daarnaast kende deze periode een belangrijke uitbreidingsfase van het advertentiewezen.¹⁰ Ten slotte heeft de relatief korte tijdspanne te maken met de beperkte onderzoekstijd. Jaarlijks worden 104 afleveringen gedrukt wat impliceert dat 2600 oplagen werden onderzocht. De advertenties werden geselecteerd op basis van één criterium: de datum van vermissing. Personen waarvan de vermissingsdatum meer dan 2 jaar verschilt van advertentiedatum, zijn niet opgenomen omdat het vaak erfeniskwesties betreffen. Op basis van dit selectiecriteria werden 96 advertenties verzameld voor deze studie.

In het vroegmoderne recht kan de term 'afwezig' naar twee verschillende situaties verwijzen. In de ruime zin wordt verwezen naar het 'niet-aanwezig' zijn (la non-présence) van een persoon.¹¹ Het betreft dan louter het afwezig zijn van een persoon op zijn gewoonlijke verblijfplaats, zonder dat er onzekerheid heerst over

⁵ D. Helmers, *Gescheurde bedden: oplossingen voor gestrande huwelijken, Amsterdam 1753-1810*, Hilversum, 2002, pp. 86-89.

⁶ De 'Gazette van Gend' (GVG) kan geraadpleegd worden in de centrale bibliotheek van de Universiteit Gent op het nummer J.000001.

⁷ Ze kwam van de pers in 1667 onder de redactie van Maximiliaan Graet en bleef bestaan tot in 1940. T. Luykx, *Evolutie van de communicatiemedia*, Brussel, 1978, p. 115.

⁸ T. Rondou, *De verspreiding van de periodieke pers in de Zuidelijke Nederlanden van 1715-1815*, onuitgegeven licentiaatverhandeling, Leuven, 1992, pp. 74-75.

⁹ Tot 1792 ondervond de Gazette van Gend geen concurrentie van andere kranten in Vlaanderen (*Ibidem*, p. 75).

¹⁰ F. De Potter, *De advertentie in de nieuwsbladen*, Gent, 1879, p. 50 Het plaatsen van advertenties kent tijdens de gekozen periode reeds een zekere verspreiding zodat opsporingsberichten niet, zoals in het begin van de eeuw, slechts sporadisch voorkomen.

¹¹ Ph. Godding, *Le droit privé dans les Pays-Bas méridionaux du 12e au 18e siècle*, Brussel, 1991, pp. 88-89.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

zijn bestaan. *Stricto sensu* verwijst het woord naar een afwezige (*l'absent*). In dit geval bestaan er twijfels over het leven of de dood van de persoon in kwestie. In het courante taalgebruik wordt deze laatste betekenis vaak als onderling verwisselbaar beschouwd met de term 'vermist'. In tegenstelling tot bij de afwezige, wordt bij een vermiste echter verondersteld dat deze dood is maar de materiële bewijzen (een lijk) hiervoor ontbreken. Strikt genomen dient in de verdere studie dus gesproken te worden van 'afwezigen' daar de adverteerder niet weet of de afwezige nog leeft of niet. Gemakshalve wordt in het verdere onderzoek geen onderscheid gemaakt en worden beide termen door elkaar gebruikt.

Het doel van deze studie is enerzijds de waarde van de opsporingsberichten als historische bron te belichten en anderzijds, op basis van een inhoudelijke analyse, een beter inzicht te krijgen op het fenomeen vermissingen in de achttiende eeuw. De historische waarde van de bron wordt pas geformuleerd in de hoofdconclusie, na de bespreking van de diverse mogelijkheden van de bron. De opbouw van de studie is geconcentreerd rond de inhoudelijke analyse die steeds vertrekt vanuit twee invalshoeken: de adverteerder en de vermiste. Een rode draad doorheen het onderzoek is de vergelijking tussen de hedendaagse situatie en deze in de onderzochte periode. Daarbij onderzoeken we de mate waarin de vrijgegeven informatie over de vermiste en de handelingen die de achterblijvers stellen, veranderd zijn.

Dit artikel bestaat uit vier delen. Het eerste deel belicht de bestaansredenen van de advertentie waarbij de focus ligt op de oorzaken die (indirect) opgegeven worden voor de verdwijning. In een tweede deel wordt de advertentie als medium uitgediept. Hier ligt de focus op de adverteerder en proberen we, aan de hand van een statistische en structurele analyse, inzicht te krijgen in de identiteit en het advertentiegedrag van de achterblijvers bij vermissingen. In het derde deel analyseren we de persoonbeschrijvingen om een profiel te vormen van de vermisten op het einde van de achttiende eeuw. Aansluitend op dit hoofdstuk bespreken we de beschreven kledij en de informatie die deze ons biedt aangaande de klederdracht in die tijd.

2. De reden tot vermissing

Op basis van de gegevens in de advertenties, kunnen we de oorzaken van verdwijning onderverdelen in volgende categorieën: criminaliteit, krankzinnigheid en een categorie 'varia'.

2.1 Criminaliteit

In 18 advertenties (18,75%) wordt een oproep gedaan naar één of meerdere misdadigers. Aan de hand van de gegevens uit deze 18 advertenties maken we een kwalitatieve en kwantitatieve analyse van het type misdaden en misdadigers.

2.1.1 De misdaden

Op basis van de uitvoerige beschrijvingen van de gepleegde misdaden, kunnen we deze in 3 categorieën indelen, gebaseerd op de indeling die Dries Mertens gebruikt in zijn licentiaatverhandeling¹²: misdrijven tegen de openbare orde (MOO), vermogensmisdrijven (VM) en misdrijven tegen de lichamelijke integriteit (MLI).

Misdrijf	Absolute frequentie	Relatieve frequentie	Aantal personen	Relatieve frequentie
VM	9	50 %	18	64,3 %
MLI	4	22,2 %	4	14,3 %
MOO	4	22,2 %	4	14,3 %
Onbepaald	1	5,6 %	2	7,1 %
Totaal	18	100 %	28	100 %

Tabel 1: Soorten gepleegde misdrijven in de opsporingsberichten.

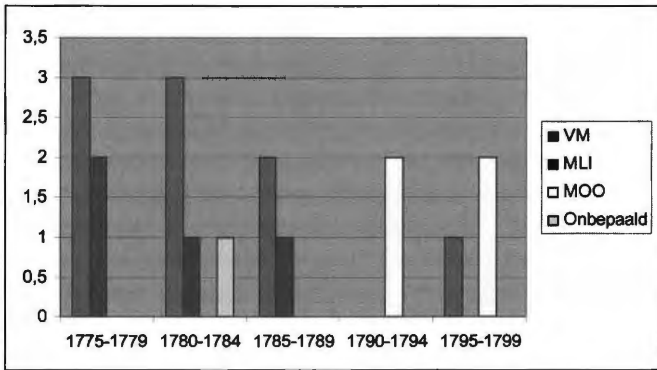
Het grootste percentage wordt ingenomen door de vermogensmisdrijven, gevolgd door de misdrijven tegen de lichamelijke integriteit en deze tegen de openbare orde. Studies over criminaliteit in de Zuidelijke Nederlanden tonen aan dat de vermogensmisdrijven en de geweldmisdrijven aan het einde van de achttiende eeuw een stijging kenden en samen de grootste groep vormden.¹³ In onze studie vertonen enkel de vermogensmisdrijven een duidelijk overwicht. Volgens voornoemde studies ging de stijging van de geweldmisdaden evenwel gepaard met een evolutie van zwaar fysiek geweld (doodslag en moord) naar licht fysiek geweld (incl. verbaal geweld). De vier advertenties die melding maken van een geweldmisdrijf handelen allemaal over moord. Vermoedelijk plaatste men geen advertenties voor gewoon verbaal geweld of voor (lichte) slagen en verwondingen waardoor het aantal geweldmisdrijven ondervetengwoordigd wordt in de advertenties.

Bij een overzicht van de evolutie van de verschillende soorten misdaden in de advertenties, valt op dat de vermogensdelicten bijna over de gehele periode voorkomen.

¹² D. Mertens, *Criminaliteit in het Land van Aalst in de 18e eeuw (1700-1795)*, onuitgegeven licentiaatverhandeling, Gent, 1999, elektronische versie (20/02/2007).

¹³ De studies betreffende volgende verhandelingen: A.M. Roets, *Rudessen, dieftien ende andere crimen. Misdadigheid te Gent in de 17e en de 18e eeuw. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse*, onuitgegeven doctoraat, Gent, 1987, 3 v.; F. Vanhemelryck, *De criminaliteit in de ammanie van Brussel van de late middeleeuwen tot het einde van het Ancien Régime (1404-1789)*, onuitgegeven doctoraat, Gent, 1968, 2 v.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Grafiek 1.1. Overzicht van de vermelde misdaden per vijf jaar.

De misdaden tegen de lichamelijke integriteit vertonen een dalende trend zodat deze grafiek aansluit bij voornoemde studies waarin gesteld wordt dat misdaden met zwaar fysiek geweld afnamen. Opvallend is dat de misdaden tegen de openbare orde zich vooral na 1790, dus na de Brabantse Revolutie, manifesteren. Dit komt niet overeen met de studie van de Gentse historica Anne-Marie Roets. Zij constateerde een absolute en relatieve daling naar het einde van de achttiende eeuw toe.¹⁴ Deze verschillen zijn mogelijks toe te schrijven aan een andere tijd – en ruimteafbakening. Daarnaast moeten we ook rekening houden met de bemerking van Roets dat *'niet zozeer het in realiteit voorkomen van het gedrag wordt gereflecteerd, maar veeleer de houding van de autoriteiten'*.¹⁵ Bij het aantreden van een nieuw regime treedt men vaak hardhandig op ter manifestatie van de nieuwverworven macht. Uit de advertenties blijkt dat de misdrijven geen revolutionair karakter hadden. Het betreft tweemaal een uitbraak uit de gevangenis, éénmaal een desertatie en ten slotte een vaag omschreven misdaad; de persoon heeft zich *aen verregaende malversaties en quaede trouwe in des zelfs Directie aldaer* schuldig gemaakt.¹⁶ De vermogensmisdrijven – misdrijven met geldelijk gewin als oogmerk¹⁷ – handelen over diefstallen zonder geweld, heling, huisvredebreuk en inbraken. Daarnaast komen ook herbergdiefstal, stelen van dieren, diefstal door dienstpersoneel en een diefstal van goederen uit een boot voor. Aangaande de gestolen goederen constateren we dat deze, in tegenstelling tot de studie van de Antwerpse rechtshistoricus Louis Theo Maes voor Antwerpen en Mertens

¹⁴ A.M. Roets, *Rudessen, dieften ende andere crimen*, p. 29.

¹⁵ *Ibidem*, p. 13.

¹⁶ GVG, 22/04/1790, krant nr. 32.

¹⁷ <http://www.dji.nl/main.asp>, het betreft de begrippenlijst van de Dienst Justitiële Inrichtingen (25/03/2007).

voor Gent¹⁸, in ons onderzoek een relatief grote waarde kennen. Dit is niet verwonderlijk aangezien ze minstens de kosten van de advertentie en de uit-geloofde beloning moest overtreffen.

De misdaden tegen de lichamelijke integriteit omvatten delicten waarbij (drei-ging tot) geweld tegen personen is gebruikt.¹⁹ Deze gaan van bedreigingen en beledigingen over slagen en verwondingen tot doodslag en moord. In onze studie betreft het vier moorden waaronder één kindermoord en één roofmoord.

2.1.2 De misdadigers

Bij de bespreking van de misdadigers beperkt de adverteerder zich meestal tot het geven van de leeftijd en het geslacht van de misdadiger. Bij gebrek aan een identiteit van de dader, werd de leeftijd vaak geschat. Bovendien betreft het tweemaal een bende van telkens 5 personen waarover weinig informatie ge-gewe wordt zodat we slechts bij 12 van de 18 misdadigers beschikken over een leeftijd. De gemiddelde leeftijd is 31,1 jaar en vertoont een grote analogie met de bevindingen van zowel de studie van Mertens als van Van Hemelryck: in Brugge werd 75% van de misdrijven gepleegd door personen tussen de 16 en 45 jaar.²⁰

Ook bij het onderzoek naar de gemiddelde leeftijd per misdrijf bemerken we een grote analogie. De gemiddelde leeftijd bij de vermogensdelicten ligt op 34 jaar, in de studie van Mertens situeert de grootste groep zich tussen 20 en 34 jaar. Wat betreft de misdaden tegen de lichamelijke integriteit komen we met 25,3 jaar aan een iets hoger gemiddelde dan in de studie van Mertens waar het merendeel van deze misdadigers zich situeert tussen 20-24 jaar (zowel met als zonder vrouwen). De gemiddelde leeftijd bij misdrijven tegen de openbare orde (33,75 jaar) stemt eveneens overeen met de bevindingen uit de studie van Mertens waar deze categorie tussen 30 en 34 jaar ligt. Ondanks het beperkte materiaal in onze studie, stellen we dus een opmerkelijke overeenkomst vast. Een sekseonderscheid is niet nodig omdat steeds de man wordt opgespoord, zelfs indien er vrouwelijke medeplichtigen zijn.

2.1.3 Reden tot plaatsing van de advertentie

Het doel van deze berichten is uiteraard het opsporen van de misdadiger om hem te berechten en op te sluiten met het oog op het beschermen van de maatschappij.

¹⁸ In hun studie was 80% van de gestolen goederen minder dan vijf gulden waard, zie L. TH. Maes, 'De criminaliteit te Antwerpen in de achttiende eeuw', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 2 (1978), p. 328. In onze advertenties betreffen het voornamelijk paarden, luxevoorwerpen, gouden of zilveren voorwerpen en geld.

¹⁹ <http://www.dji.nl/main.asp>, betreft de begrippenlijst van de Dienst Justitiële Inrichtingen (25/03/2007).

²⁰ F. Vanhemelryck, 'Misdaad en straf. Recent onderzoek naar de geschiedenis der criminaliteit', *Bijdragen en mededelingen betreffende de geschiedenis der Nederlanden*, 2 (1978), p. 187.

We bekijken hier dus niet de reding tot plaatsing van de advertentie, maar wel het feit dat men de misdadiger opspoort via advertenties in de krant. Dit is vermoedelijk gerelateerd aan de grote ondoeltreffendheid van het politieapparaat op het einde van het Ancien Régime.²¹ Dit was vooreerst te wijten aan het feit dat de gerechtsofficieren niet talrijk genoeg waren om de vele toegewezen taken goed uit te voeren. Daarnaast duurde het vaak lang alvorens de melding van een misdrijf of het signalement van de misdadiger de betreffende instantie bereikte. Dit verkleinde de kans om de misdadiger terug te vinden. Ten slotte waren de opsporingstechnieken op het einde van de achttiende eeuw nog zeer primitief.

Het publiekelijk verspreiden van signalementen van misdadigers, werd in de achttiende eeuw een populair hulpmiddel ter bestrijding van de misdaad. Deze werden overal waar mogelijk verspreid en de krant was hiervoor een bruikbaar medium.

2.2 Krankzinnigheid

2.2.1 Krankzinnigheid op het einde van de achttiende eeuw: een kwalitatief onderzoek

De manieren waarop de geestestoestand van de afwezige in de advertenties omschreven worden, zijn legio. Door een gebrek aan uitgebreide medische ziekteaanduidingen in de advertenties, is een diepgaand differentiatieonderzoek naar de ernst van de geestesziekte niet mogelijk. Daarbij mogen de huidige psychologische kenmerken van de krankzinnigen niet zonder meer toegepast worden op deze van het verleden, aldus de Belgische historici Catharina Lis en Hugo Soly.²² Daarvoor worden de kenmerken te zeer door sociaal-culturele factoren bepaald, iets wat ook de zogenoemde 'antipsychiatrische-beweging' van de jaren '60 opmerkte: *what is called insanity is just a cultural artefact rather than at least partly a physical syndrome*.²³ Uit studies naar krankzinnigheid in het verleden blijkt dat de tijdgenoot geen medisch onderbouwde criteria hanteerde om iemand als krankzinnig te bestempelen. De achttiende-eeuwse mens baseerde zich in eerste instantie op uiterlijke kenmerken en op gedragingen, twee criteria die we hieronder nader bespreken.

Studies zoals deze van de Belgische historicus Jozef Geldhof, de Nederlandse psychologe Inge Mans en bovenvermelde Lis en Soly, verschaffen ons een

²¹ F. Vanhemelryck, 'Bijdrage tot de studie van het politieapparaat in het Ancien Régime. De opsporing van het misdrijf in Brabant', *Revue belge de philologie et d'histoire*, 50 (1970), p. 393.

²² H. Soly, C. Lis, *Te gek om los te lopen? Collocatie in de achttiende eeuw*, Turnhout, 1990, p. 31.

²³ R. A. Houston, 'Madness and gender in the long eighteenth century', *Social History*, 27 (2002), p. 310.

inzicht in het beeld dat de tijdgenoot had over een krankzinnige persoon in de achttiende eeuw.²⁴ De beste indicatoren betroffen uiterlijke rareiteiten zoals scheelzien, muzikaliteit, lachlust, geknoei met voedsel, gesnotter, het trekken van grimassen, een abnormale houding, een zonderlinge manier van spreken of het uitslaan van wartaal. De gegevens in de advertenties betreffende de geestestoestand van de afwezige mogen dan gering zijn, deze over het uiterlijk van de persoon zijn dat niet en het is opmerkelijk hoeveel beschreven krankzinnigen minstens één van deze kenmerken vertonen. De stelling van bovenvermelde studies, dat de mensen in die dagen uiterlijke rareiteiten als een kenmerk van krankzinnigheid beschouwden, wordt ook bevestigd in volgende advertentie: *'stom en doof, zig doende verstaen door teekenen met de handen ende gemommel met den mond, diesvolgens schynende krankzinnig te zyn'*.²⁵ We stellen evenwel vast dat deze uiterlijke kenmerken nauwelijks voorkomen in de opsporingsberichten waar de vermiste niet krankzinnig is. Bovendien wordt in deze laatste advertenties, indien ze wel spreken van dergelijke kenmerken, een uitleg gegeven aan de verschijnselen. Bij de niet-krankzinnigen wordt dus verduidelijkt dat kenmerken die eventueel aanleiding zouden geven tot het statuut van krankzinnige, een fysieke oorzaak hebben.

Krankzinnig zijn betekende in die tijd ook het niet conform zijn aan de maatschappelijke gedragslijn. Het sloeg bijgevolg niet op een psychologische afwijking maar op aanstootgevende gedragingen die niet getolereerd werden. Zo vertoont Coleta Jacoba Strobbe geen uiterlijke tekortkomingen en blijkt ze bovendien in een goede gezondheid te verkeren.²⁶ Toch wordt zij als krankzinnig bestempeld doordat ze als 24-jarige dochter haar ouderlijke huis ontvluchtte zonder dat daar, ogenschijnlijk, enige reden toe was. Het kan hier simpelweg om een opstandige dochter van 24 jaar gaan die zich wil onttrekken aan het ouderlijke gezag. In een poging haar houding te begrijpen of te verschoneren naar de buitenwereld toe, leggen de ouders de oorzaak echter bij een verstandelijk gebrek. Dit medicaliseren van ongepast gedrag moest voorkomen dat de eer van de familie geschandaliseerd werd.²⁷ Andere vormen van 'quaed gedrag' die aanleiding gaven tot het verkrijgen van het statuut krank-

²⁴ J. Geldhof, *Pelgrims, dulle lieden en vondelingen te Brugge 1275-1975: zeven eeuwen geschiedenis van het Sint-Juliaansgasthuis en van de Psychiatrische kliniek O.-L.-Vrouw te Brugge-Sint-Michiels*, Brugge, 1975; I. Mans, *Zin der zotheid: vijf eeuwen cultuurgeschiedenis van zotten, onnozelen en zwakzinnigen*, Amsterdam, 1998, 415 p.; H. Soly, C. Lis, *Te gek om los te lopen*, p. 31.

²⁵ GVG, 18/07/1785, krant nr. 57.

²⁶ GVG, 14/01/1796, krant nr. 191.

²⁷ I. Verstraete, *De alexianen te Gent en hun zorg voor krankzinnigen en onhandelbaren tijdens de late zeventiende en de achttiende eeuw*, onuitgegeven scriptie, Gent, 1994, p. 85.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

zinnig omvatten zelfdoding²⁸, drankverslaving, overvloedig schelden en vloeken, het rondzwerven in nachtkledij, etc.

De psychiatrische wetenschap stond aan het einde van het Ancien Régime in zijn kinderschoenen en er werd nog geen onderscheid gemaakt tussen de verschillende gradaties van verstandelijk gebrek. We beschikken niet over de vereiste medische kennis noch over de nodige historische verwijzingen om de aard van de ziekte in de advertenties te onderkennen, bovendien is een medisch gefundeerde diagnose hier geen doel op zich. Toch willen we kort even de beschreven zieken nader bespreken.

Op basis van de huidige kennis over geestesziekten en kleine, subtiele aanwijzingen in de advertenties, zoals onder andere de leeftijd, kunnen we vermoeden dat een belangrijk deel van hen aan (ouderdoms)dementie leed. Op het totale aantal personen waarvoor we over een leeftijdsaanduiding beschikken, is 23% ouder dan 55 jaar.²⁹ Hoewel het vandaag in ons land eerder uitzonderlijk is dat *dementia senilis* voor het 65ste levensjaar voorkomt, is het niet uitgesloten dat deze mensen één of andere vorm van dementie kenden.

Daarnaast kunnen we, op basis van de specifieke woordkeuze, van bepaalde personen aannemen dat zij zwakzinnig of oligofreen waren. Oligofrene personen hebben een aangeboren ontwikkelingsstoornis van de geestelijke, maar vooral intellectuele vermogens.³⁰ Dit in tegenstelling tot dementie waarbij de hersenen aftakelen als gevolg van een hoge ouderdom.

Voor de overige personen die geklasseerd worden onder 'krankzinnig' en niet van leeftijd zijn, kunnen we nog twee opmerkingen maken. Ten eerste kan een deel van hen in de psychopathologie geklasseerd worden onder psychosociale abnormaliteit.³¹ Hiermee verwijst men naar het culturele waardeoordeel van bepaalde gedragingen. Het gedrag op zich is dan niet abnormaal maar is sociaal niet aanvaardbaar (cf. supra). Een ander deel kan vermoedelijk het slachtoffer geworden zijn van emotionele stoornissen. We beschikken hiervoor niet over de vereiste gegevens maar zowel Houston als Lis en Soly wijzen op de niet te onderschatten impact van een overlijden of een onbeantwoorde liefde op de gemoedstoestand van mensen.

²⁸ De opvatting dat zelfdoding een gevolg was van krankzinnigheid, vond pas in de loop van de achttiende eeuw ingang. Tot dan werd het aanschouwd als een straf van God. C. Lis, H. Soly, *Te gek om los te lopen*, p. 33.

²⁹ Wij hebben de grens voor dementie op 55 jaar gelegd, gebaseerd op het feit dat de meeste Alzheimerpatiënten voorkomen in de leeftijd van vijftig tot zestig jaar. <http://www.dementie.be> (20 maart 2007).

³⁰ Oligofrenie wordt soms gelijkgesteld aan zwakzinnigheid. Oligofrenie is echter een aangeboren ontwikkelingsstoornis terwijl zwakzinnigheid niet per se aangeboren hoeft te zijn maar ook op een zeer vroeg verworven zwakte van verstandelijke vermogens slaan. Zie hiervoor J. J. E. van Everdingen, N. S. Klazinga, J. Pols, *Pinkhof Geneeskundig woordenboek*, Houten, 1998, dl. 21, p. 896.

³¹ M. Brysbaert, *Psychologie*, Gent, 2006, XXIII, p. 625.

Op basis van de geringe gegevens kunnen we uiteraard geen sluitende conclusie trekken, maar we willen de illusie verbreken dat de beschreven personen een bedreiging voor de maatschappij vormden en dus zo snel mogelijk dienden teruggevonden te worden. Daarnaast werden allen, voor zover wij uit de advertenties kunnen opmaken, thuis verzorgd. Dit laatste onderstreept dan weer de stelling dat geen van allen uitzinnig gek waren daar collocatie voornamelijk voor gevaarlijke gekken gold.³²

2.1.2 Kwantitatieve verwerking van de gegevens van de krankzinnige afwezigen

Bij een kwantitatieve analyse van de 'psychologische probleemgevallen' volgens leeftijd en geslacht³³, merken we op dat de leeftijdscategorie van 20-29 jaar het grootste aantal personen kent (31,8%). Dit verschijnsel komt overeen met de bevindingen uit andere studies die hoofdzakelijk gebaseerd zijn op bronnen in verband met collocatie.³⁴ Uit deze studies blijkt een procentuele stijging van het aantal jongeren in de collocatiedossiers naar het einde van de achttiende eeuw. De auteurs stellen vast dat de grote vertegenwoordiging van de leeftijdsgroep tussen 20 en 29 jaar niet te wijten valt aan psychische gebreken maar aan normoverschrijdend gedrag. De oorzaak wordt gezocht in de moeilijke relatie tussen ouders en kinderen op het einde van de achttiende eeuw ten gevolge van sociaaldemografische veranderingen.³⁵ Vooral de economische achteruitgang die gepaard ging met huwen op latere leeftijd (het restrictieve huwelijk zette zich door), werkte zwaar door op de jongeren. Ze zagen zich genoodzaakt langer bij de ouders te wonen, langer celibatair te blijven en vroeger in het arbeidsproces te stappen.³⁶ Drie zaken die de wrijvingen tussen ouders en jongeren versterkten en ouders ertoe zouden hebben aangezet hun zoon of dochter sneller te laten opnemen. Daarbij wordt de periode van 20 tot 25 jaar als *la phase critique* aanzien: te jong om op eigen benen te staan maar te oud om het ouderlijke gezag zonder tegenspraak te aanvaarden.³⁷

In onze resultaten zijn vrouwen merkkelijk in de minderheid. Lis en Soly bemerken dat vrouwen minder gecollocceerd werden. Dit is volgens hen deels te wijten aan het feit dat meisjes, zeker bij de hogere klassen, van jongs af aan een grotere controle kenden. Daarbij bemerkt Houston in haar artikel dat het

³² Met de term collocatie wordt verwezen naar een gedwongen opname in een psychiatrische inrichting (C. Lis, H. Soly, *Te gek om los te lopen*, p. 7). Mensen werden niet alleen omwille van geestelijke gebreken gecollocceerd maar ook voor intolerant gedrag zoals ongehoorzaamheid van jongeren tegenover hun ouders of tussen huwelijkspartners (*Ibidem*, p. 29 e.v.).

³³ We beschikken bij 22 van de 25 personen over een leeftijdsaanduiding.

³⁴ C. Lis, H. Soly, *Te gek om los te lopen*, p. 29; F. Van Waeijenbergh, *Collocatie te Gent, 1750-1779*, onuitgegeven scriptie, Gent, 1994.

³⁵ C. Lis, H. Soly, *Te gek om los te lopen*, p. 56

³⁶ *Ibidem*, p. 56-57.

³⁷ F. Van Waeijenbergh, *Collocatie te Gent*, p. 37.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

verwachtingspatroon voor mannen om aan de maatschappelijke normen te voldoen (in de patriarchale maatschappij van toen) hoger was. Bijgevolg ver-groot dit de kans dat men niet aan dit patroon voldeed en dus werd geïnter-neerd.³⁸

2.1.3 Oorzaak van verdwijning

De geestelijke toestand, aannemend dat dit effectief het geval was (cf. infra), kan een oorzaak van verdwijning zijn. Voor de 25 gevallen waarin melding gemaakt wordt van krankzinnigheid, wordt echter slechts in 2 gevallen expliciet gesteld dat de psychologische staat van de persoon geldt als wezenlijke oorzaak van de verdwijning. Bij twee andere advertenties kan uit de situatie-beschrijving afgeleid worden dat de afwezige niet bij zinnen geweest is. Specifiek kunnen we dus in vier gevallen afleiden dat de verdwijning van de persoon te wijten is aan diens geestestoestand. Uit de opstelling van de adver-tentie blijkt dat de adverteerders ervan overtuigd waren dat de geestelijke abnormaliteit van de afwezige de oorzaak van vermissing is. Dit blijkt uit het feit dat de 'krankzinnigheid' in meer dan zeventig procent van de gevallen als eerste of tweede wezenskenmerk opgegeven werd (na de naam en de woon-plaats van de vermiste). Het biedt geen zekerheid over het denken van de adverteerder, maar het lijkt erop dat de adverteerder op die manier een verkla-ring wilde bieden voor de verdwijning of er de lezer in ieder geval op attent wilde maken.

Tot slot willen we nog even de chronologie van de verzorgingssituatie van de krankzinnige op het einde van de achttiende eeuw vermelden. Hoewel deze periode een kentermoment in de geschiedenis van de psychiatrie markeert³⁹, vond de grote doorbraak pas plaats in de 19de eeuw zodat in het laatste kwart van de achttiende eeuw het merendeel van de krankzinnigen nog opgesloten werd in tuchthuizen, godshuizen, armenhuizen, gevangenissen en dergelijke.⁴⁰ De door ons onderzochte advertenties werden niet geplaatst door of maken geen melding van een instelling. Op het tijdstip van verdwijnen bevonden de afwezigen zich onder familietoezicht. In de advertenties wordt weinig gewag gemaakt van de huiselijke verzorging die de krankzinnige onderging. Algemeen wordt aangenomen dat de familie, in samenwerking met de buurt, de krankzinnige zo goed mogelijk begeleidde. Toch kan een slechte thuisver-zorging aanleiding gegeven hebben tot verdwijning. Zo was Pieter François

³⁸ R.A. Houston, *Madness and gender*, p. 317.

³⁹ Het was het begin van een verhoogde interesse in de geestestoestand van krank-zinnigen door de medische wereld. Stilaan werden instellingen opgericht specifiek voor de verzorging en genezing van de krankzinnigen.

⁴⁰ F. De Waele, *De krankzinnigenzorg te Gent vanaf het einde van de achttien-de eeuw tot 1870: onderzoek naar de houding van de maatschappij ten opzichte van krankzinnigen en de gevolgen ervan op de gestichtsverzorging*, onuitgegeven scriptie, Gent, 1981, pp. 35-37.

vande Velde aen zyne beenen geboeyd met eene yzere ketinge van 3 à 4 schae-kels, benevens eenen leêren band aen elk been⁴¹. In het Ancien Régime was het niet ongewoon dat de krankzinnigen werden vastgebonden met kettingen. Pas in het egalitaire klimaat van de Fransen werd tot een humanere aanpak van de krankzinnige patiënten overgegaan.⁴²

2.1.4 Reden tot plaatsing van de advertentie

Behalve om hun familielid of kennis terug te vinden, wilde de adverteerder bij dit soort oproepen zowel de maatschappij als de krankzinnige zelf, beschermen. Vanaf 1790 speelde er mogelijks nog een andere reden mee om de advertentie te plaatsen. Tot 1790 kon krankzinnigheid in (bijna) elk strafrecht ingeroepen worden als een grond van onschuld. Indien de krankzinnige iets misdeed werd hij daar mogelijk niet voor aangeklaagd. Op 16-24 augustus 1790 werd echter een wet afgekondigd die bepaalde dat de gemeente waar de krankzinnige verbleef, (financieel) verantwoordelijk geacht werd voor de (mis)daden van de krankzinnige. Nog geen jaar later, op 22 juli 1791 werd een wet goedgekeurd die de familie als eerste aansprakelijk stelde, voor het gemeentebestuur. Nalatigheid in verband met de controle op een krankzinnige kon bestraft worden met een geldboete tussen de 6 en 10 francs.⁴³ Met dit risico in het vooruitzicht, leek het voor de meeste achterblijvers waarschijnlijk beter een advertentie te plaatsen en een beloning uit te loven.

We gingen na in welke mate deze wetafkondiging een rol speelde in het plaatsen van de advertenties na 1790 door het aantal gemelde krankzinnigen in cohorten van 5 jaar te plaatsen. Daarbij bemerkten we inderdaad een stijging na afkondiging van de wet die de curator financieel verantwoordelijk stelt. In de vier jaar na de afkondiging (augustus 1790-1794) werden bijna evenveel oproepen geplaatst als er in de vijftien voorgaande jaren waren (respectievelijk 9 en 13 oproepen). Dit bevestigt nogmaals dat de bronnen waarover historici beschikken, afhankelijk zijn van de mate van reageren van de maatschappij. De verhoging van de advertenties voor krankzinnige afwezigen in de periode 1790-1795, betekent geen verhoging van het aantal vermiste krankzinnigen maar duidt op een maatschappelijke verandering. Na 1795 is er plots een terugval hoewel de wet toen nog steeds van kracht was. We onderzochten nog drie andere indicatoren die dit zouden kunnen verklaren: de adverteerder, de tijdspanne tussen verdwijning van de krankzinnige en de datum van advertentie, en het bedrag dat uitgelooft werd. Voor zover gegevens beschikbaar waren konden geen sluitende conclusies gemaakt worden.

⁴¹ GVG, 6/10/1796, krant nr. 267.

⁴² T. Beach, 'The History of Alzheimer's disease: Three Debates', *Journal of the History of Medicine and Allied Sciences*, 42 (1987), p. 329.

⁴³ F. De Waele, *De krankzinnigenzorg*, p. 58.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

2.3 *Varia*

In 53 advertenties (55,2%) wordt niet duidelijk verwezen naar de oorzaak van vermissing. Dit betekent dat de redenen die we hieronder zullen bespreken vooral op vermoedens berusten. We bespreken daarom deze mogelijkheden in het maatschappelijke kader van het einde van de achttiende eeuw.

2.3.1 Scheiding

Een eerste mogelijkheid is dat de afwezige weggelopen is teneinde te ontkomen aan het huwelijksleven. De achterblijvende partner plaatste dan een advertentie in de krant om zijn wederhelft op te sporen en aan te manen terug te keren. Dat dit gebruik wijd verspreid was, bewijzen studies zoals deze van de Amerikaanse socioloog Herman Lantz en de Nederlandse historica Dini Helmers.⁴⁴

Het weglopen van de huwelijkspartner kadert in de beperkte mogelijkheden tot huwelijksontbinding. Echtscheiding was nog geen optie in de achttiende eeuw.⁴⁵ Daarbij komt dat het beëindigen van een huwelijk op legale manier, een lange en dure procedure inhield.⁴⁶

We kunnen in onze advertenties niet met zekerheid bepalen of de afwezigheid te wijten is aan huwelijksproblemen. Volgens Helmers zijn er evenwel duidelijke aanwijzingen en verschillen tussen de advertenties: Bij gewone vermissingen is er een andere toonzetting, zijn er geen dreigementen, wordt een beloning uitgelooft en worden kledij en uiterlijk uitvoerig beschreven.⁴⁷ Toch mogen deze criteria niet als sluitend beschouwd worden. Zo wijst de Amerikaanse historicus Roderick Phillips erop dat vele mannen beroepshalve soms maanden van huis bleven zoals dit het geval is bij handelaars en schippers of personen met seizoensarbeid waarvoor tijdelijke migratie nodig was.⁴⁸ Sommigen daarvan keerden helemaal niet terug naar huis. Daar de vrouw in deze gevallen niet met zekerheid wist of haar man iets overkomen was dan wel of hij haar verlaten had, wordt in deze advertenties wel een beloning uitgelooft en worden zowel de kleren als het uiterlijk van de man beschreven.

In de meeste van de advertenties uit onze studie kan geen bewijs gevonden worden dat het effectief een kwaadwillige verlating betreft. Slechts in twee oproepen is dit meer dan aannemelijk. Uit de aard van deze advertenties blijkt dat de verdwijning niet zonder precedent was. In het eerste voorbeeld wordt vermeld dat de vrouw is weggegaan en vermoedt de man dat zij in Gent, of

⁴⁴ R. Lantz Herman, *Marital incompatibility and social change in early America*, Beverly Hills, 1976, p. 48; D. Helmers, *Gescheurde bedden*, p. 426.

⁴⁵ De invoering van de burgerlijke echtscheiding in Vlaanderen is van toepassing sinds december 1796.

⁴⁶ D. Helmers, *Gescheurde bedden*, p. 79.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 85.

⁴⁸ R. Phillips, *Putting Asunder. A history of divorce in Western Europe*, Cambridge, 1988, p. 285.

elders, alleen is gaan wonen. Ook in het tweede voorbeeld neemt de man aan dat zijn vrouw uit eigen beweging vertrokken is en belooft hij zijn vrouw bij terugkomst vriendelijk te ontvangen. Dergelijke belofte tot vergeving van de 'misstap' door de achterblijvende partij, werd vaker vermeld bij dergelijke opsporingen.⁴⁹

Er zijn nog andere oproepen van echtgenoten of echtgenotes die hun wederhelft zoeken. Het betreft hier vermissingen na een gekende, duidelijk vooraf geplande activiteit. Hier hebben we dus te maken met het probleem zoals Phillips aanhaalde: er is geen zekerheid of de man bij zijn activiteit omkwam of deze als voorwendsel gebruikte om zijn huwelijksverplichtingen te ontlopen.

In geval van kwaadwillige verlating wordt nergens de achterliggende oorzaak vermeld. Deze beperking is eigen aan de bron en de onwil van de adverteerder om informatie mee te delen.

In de onderzochte studies blijkt zowel fysiek als verbaal geweld en mishandeling (voornamelijk door de man) de hoofdoorzaak voor scheidingen.⁵⁰ In geval van onverdraagzaamheid tegenover de vrouw lijkt het onlogisch dat de man pogingen onderneemt om zijn vrouw, de bron van zijn frustratie, terug thuis te brengen. We moeten echter rekening houden met de culturele notie 'eer' dat, althans bij scheidingszaken, toen zwaarder doorwoog dan vandaag. Indien een vrouw haar man verliet werd dit door de gemeenschap beschouwd als onbekwaamheid van de man om een goed huwelijk te leiden.⁵¹ In een poging zijn eer te redden, plaatste de man een opsporingsadvertentie.

In die gevallen waarbij de achterblijver geen actie onderneemt lijkt de weggelopen partij in een benadeelde positie doordat alle eigendom en bezit in handen van de achterblijver bleef.⁵² Als achtergebleven partij behield de man zijn handelingsbekwaamheid en in rechtsbronnen uit die tijd blijkt duidelijk dat de vrouw bij afwezigheid van haar man formeel gerechtigd was (of kon worden) om autonoom rechtshandelingen te stellen (cf. infra). Uit de studie van de Engelse historicus Lawrence Stone blijkt evenwel dat vrouwen die door de mannelijke kostwinner verlaten werden, grote financiële problemen hadden waardoor een groot deel van hen in de armenzorg terecht kwam.⁵³ Het terugvinden van de echtgenoot werd hierdoor niet alleen een zaak van de echtgenote, maar ook van de gemeenschap indien ze er geen armoedelijder bij wilde: *'The family here was a matter of financial responsibility as much as a moral institution and the local welfare state depends on everyone being in*

⁴⁹ D. Helmers, *Gescheurde bedden*, p. 83.

⁵⁰ C. Vandenbroeke, *Vrijen en trouwen van de middeleeuwen tot heden: seks, liefde en huwelijk in historisch perspectief*, Brussel, 1986, p. 51, D. Helmers, *Gescheurde bedden*, p. 231, R. Phillips, *Putting Asunder*, pp. 323-324 en S. Butler, 'Runaway wives: Husband desertion in Medieval England', *Journal of Social History*, 40 (2006), pp. 345-346.

⁵¹ *Ibidem*, p. 339.

⁵² D. Helmers, *Gescheurde bedden*, p. 107.

⁵³ L. Stone, *Road to divorce: England 1530-1987*, Londen, 1995, p. 142.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

their rightful place if expenditure was to be contained'.⁵⁴ Ten slotte kan de man een advertentie geplaatst hebben omdat hij de goederen die zijn vrouw met zich meegenomen had, terug wilde.

2.3.2 Weglopen met andere motieven dan het ontlopen van de huwelijksproblemen

In enkele advertenties wordt duidelijk dat de adverteerder niet denkt aan een ontvoering of een onopzettelijk oponthoud. De woordkeuze verraad dat de vermiste zélf bewust de benen genomen heeft: de persoon is '*bedektelyk*' weggegaan⁵⁵, is '*clandestinelyk uyt zyn Ouders Huys*' vertrokken⁵⁶ of heeft '*fraudeuselyk zyn huys verlaeten*'.⁵⁷ Dit blijkt ook uit het feit dat de adverteerders zich niet tot het lezerspubliek van de Gazette van Gend maar tot de weggelopen persoon zelf richt. Zo bestaat de oproep van 21 augustus 1780 duidelijk uit een persoonlijke boodschap van de ouders naar hun zoon: '*zo wordt den zelve by Deze verzocht om ten spoedigsten by zyne Ouders (die in de uytserste verlegenheyd zyn) terug te keeren, zullende met alle liefde en vriendschap ontfangen worden*'.⁵⁸

Deze personen zijn zonder kennisgeving vertrokken. Het is in deze gevallen bijna onmogelijk de reden van verdwijning te achterhalen. Dit vertrek blijkt bij sommigen beter doordacht doordat ze voorzien zijn van geld of andere dagelijkse benodigdheden. In dit verband moet vermeld worden dat de verlaten partij misschien meer geïnteresseerd was in het terugvinden van de meegenomen goederen dan in de persoon zelf. In haar studie over weggelopen vrouwen in de Middeleeuwen, stelt de Amerikaanse historica Sara Butler dat mannen die door hun vrouw verlaten waren en de hulp inriepen van de wet, niet zozeer hun vrouw dan wel de meegenomen goederen terug wilden.⁵⁹

2.3.3 Onbepaald

Het betreft hier twee personen die om beroepsredenen vertrokken zijn en negen anderen waarvan de achterblijver de reisroute kende. Deze personen hadden de intentie (of wekten althans die indruk) om terug naar huis te keren maar de adverteerder is onwetend over wat er onderweg gebeurde. Aangezien sommigen van hen waardevolle zaken bij zich hadden, is een roofmoord niet uitgesloten. Ook hier kunnen huwelijksproblemen ertoe geleid hebben dat de man onder vals voorwendsel de benen genomen heeft (cf. infra). Interessant in deze gevallen is de routebeschrijving die meegedeeld wordt zodat zij inzicht kunnen geven in de mobiliteit op het einde van de achttiende eeuw (cfr. supra).

⁵⁴ G. Morgan, P. Rushton, 'Visible Bodies: Power, subordination and identity in the eighteenth-century Atlantic World', *Journal of Social History*, 39:1 (2005), p. 54.

⁵⁵ GVG, 4/03/1790, krant nr. 18.

⁵⁶ GVG, 21/08/1780, krant nr. 67.

⁵⁷ GVG, 22/09/1796, krant nr. 263.

⁵⁸ GVG, 21/08/1780, krant nr. 67.

⁵⁹ S. Butler, *Runaway wives*, p. 340.

Onder 'onbepaalde' vermelden we nog volgende gevallen. Twee advertenties van verloren gelopen kinderen, een vraag naar identificatie van een lijk, een oproep tot identificatie van een levende jonge vrouw en een vraag om hulp bij de zoektocht naar een lijk waarvan de achterblijvers zeker zijn dat de vermiste dood is.

2.4 De wetgeving in het Ancien Régime aangaande afwezigen

Door inzicht in de wetgeving op afwezigen in het Ancien Régime blijkt dat de terugkomst van de vermiste of de bevestiging van zijn toestand, belangrijk was voor het maatschappelijke leven van de achterblijver. In onze gewesten bestond er geen algemene regelgeving inzake vermissingen vóór de afkondiging van de nieuwe wetgeving op 25 maart 1803.⁶⁰ Tot dan waren er verschillende coutumen in gebruik die elk hun eigen oplossingen boden in geval van vermissing. De weinige coutumen over dit onderwerp handelen hoofdzakelijk over de gevolgen inzake de goederen van de afwezige alsook voor de erfgenamen en de huwelijkspartner.

Het gewoonterecht van het Ancien Régime bepaalde dat de gehuwde vrouw geen enkele rechtshandeling kon stellen, noch in rechte kon optreden.⁶¹ Hierop bestonden echter een aantal uitzonderingen. Zo werd de handelingsonbekwaamheid van de vrouw van rechtswege opgeheven indien haar man afwezig was, hoewel ze volgens sommige coutumen nog steeds de toestemming nodig had van de rechtbank of van een door de rechtbank aangestelde voogd.⁶² Voor de man veranderde niets indien zijn vrouw verdween.

Betreffende de goederen van de afwezige wordt in de meeste coutumen enkel een specificatie gegeven over het moment van toewijzing aan de erfgenamen. Over het algemeen vond deze overdracht 7 jaar na het vertrek van de afwezige plaats - op voorwaarde dat zolang niets vernomen werd. De ontvanger verkreeg enkel het vruchtgebruik, bij terugkomst van de afwezige moest alles terug afgestaan worden.⁶³ Een volledige toekenning van de goederen gebeurde na 'wettelijk vermoeden' van overlijden.⁶⁴ In Luik was dit na 40 jaar maar vele coutumen inspireerden zich op het Romeinse recht waarbij een afwezige pas 100 jaar na zijn geboortedatum juridisch als overleden werd beschouwd. Dat informatie over de toestand van de vermiste belangrijk was, blijkt ook uit het verzoek om hiervan een officiële bevestiging te geven: 'en in cas hy waere overleden geduerende den voorzeyden tyd, par brief behoorelyk geverifieert'.⁶⁵ Deze diende om de overheid een officieel document voor te leggen

⁶⁰ J.G. Loche, *La législation civile, commerciale et criminelle de la France, ou commentaire et complément des codes français*, Strasbourg, 1827, p. 2.

⁶¹ J. Monballyu, *Geschiedenis van het familierecht: van de late Middeleeuwen tot heden*, Leuven, Acco, 2006, pp. 56-57.

⁶² PH. Godding, *Le droit privé*, pp. 80-81.

⁶³ *Ibidem*, pp. 89-90.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 90.

⁶⁵ GVG, 12/10/1795, krant nr. 164.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

zodat de familie de erfenis kon uitvoeren maar ook om misbruiken inzake het opstrijken van beloningen tegen te gaan.

Een bevestiging van dood of leven had ook belangrijke gevolgen voor de echtelijke staat. Het huwelijk was in het Ancien Régime een kerkelijke aangelegenheid en kon bijgevolg enkel ontbonden worden door de dood van één van beide partijen.⁶⁶ Specifiek had dit twee gevolgen. Ten eerste werden al de rechten, voortkomende uit een overlijden, geschorst zolang er onzekerheid heerste over de dood zodat hertrouwen bijvoorbeeld niet mogelijk was. Ten tweede werden alle rechten, welke het bewijs van het leven vooropstellen, geschorst zodat de maritale macht van de man over de vrouw verviel.⁶⁷

Volgens de coutumen zoals ze zijn samengebracht door Godding, kunnen we stellen dat de wetgeving betreffende vermissingen in het Ancien Régime nauwelijks bestond. Pas onder Napoleon wordt een volledig hoofdstuk (art. 112-143) aan dit onderwerp gewijd.

2.5 Besluit

De advertenties kunnen in drie categorieën verdeeld worden: zij die misdadigers opsporen (18,75%), zij die krankzinnigen zoeken (26,04%) en oproepen waarbij geen expliciete reden vermeld wordt (55,21%).

Het onderzoek naar de effectieve reden van vermissing bleek, met uitzondering van de misdadigers, niet evident. We zijn hiervoor in belangrijke mate afhankelijk van de informatie die de adverteerder zelf heeft en de mate waarin hij deze kennis wil delen met de lezer. Hierin blijken de belangen van de achterblijvers een grote rol te spelen. Bij de analyse moet men hiermee rekening houden.

Over het algemeen blijkt uit de verwerking van onze gegevens, dat de resultaten goed overeenstemmen met de algemene literatuur over deze onderwerpen. Opsporingsberichten blijken hier dus een goede bron als studiemateriaal.

3. De opsporingsberichten in de Gazette van Gend en de adverteerders

In dit onderdeel analyseren we enerzijds de kwantitatieve en structurele aspecten van de advertenties en anderzijds wordt gezocht naar elementen die ons informatie bieden over de adverteerders. Bij historici die eerder gelijksoortige krantenadvertenties hanteerden vertrok men vanuit een duidelijke vraagstelling waardoor de inhoudelijke analyse van de advertentie beperkt bleef. In huidig onderzoek komen alle mogelijkheden van de opsporingsadvertenties aan bod. Soms ontbreken we vergelijkingsmateriaal waardoor het verifiëren van onze bevindingen aan andere studies niet steeds mogelijk is.

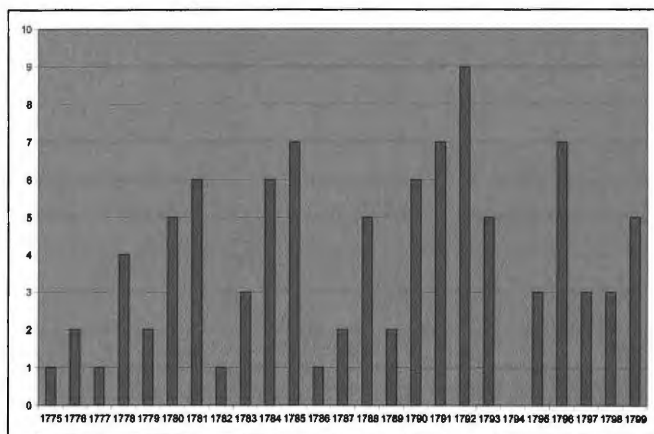
⁶⁶ Dit is in de Code Civil van 1804 overgenomen ondanks secularisering van het huwelijk door de Fransen in 1792.

⁶⁷ R. Dekkers, *Handboek burgerlijk recht*, Brussel, 1972, pp. 106-107.

3.1 Statistische en structurele analyse van de oproepen in de Gazette van Gend

3.1.1 De evolutie van het jaarlijkse aantal advertenties van 1775-1799

Hier is de plaatsingsdatum van de advertenties het uitgangspunt wat inhoudt dat de grafiek niet zozeer iets over de vermissingen/de weglopers vertelt maar wel over de houding van de adverteerders.

Grafiek 2.1: Aantal opsporingsberichten in de Gazette van Gend per jaar.

In grafiek 2.1 bemerken we, ondanks periodieke terugvallen, een globaal stijgende evolutie vanaf 1775 die zijn top bereikt in 1792 waarna een geleidelijke daling wordt ingezet.⁶⁸ Deze grafiek weerspiegelt de stijgende populariteit van de krant als communicatie- of opsporingsmiddel. In 20 jaar tijd stellen we bijna een verdrievoudiging vast op het aantal advertenties per vijf jaar! Dit is een evolutie die opmerkelijk parallel loopt met de resultaten die Stijn Ronsse bekwaam in zijn studie naar het jaarlijkse aantal commerciële advertenties in dezelfde krant.⁶⁹ Ronsse koppelde deze stijging aan een doorbraak van de krant als publiciteitsmiddel.⁷⁰ Het hoge aantal advertenties naar afwezigheid in 1790-1792 kan evenwel ook het gevolg zijn van de politieke onstabiele. Om deze laatste factor preciezer te onderzoeken, bekijken we het aantal vermisten

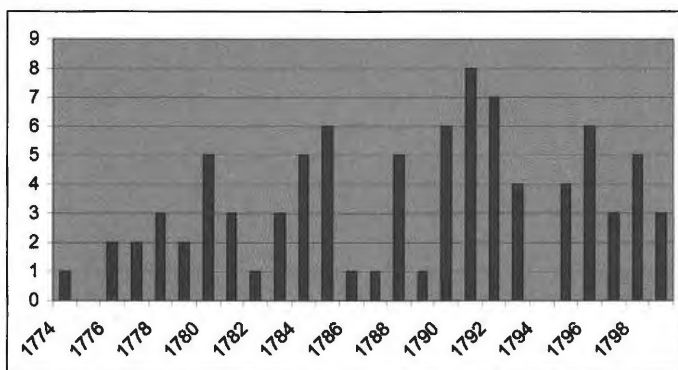
⁶⁸ Op het totale aantal advertenties gezien, zijn de schommelingen vrij sterk. Rekening houdend met de eenheden, blijkt dit relatief. Het grootste verschil betreft 6 advertenties, gemiddeld is er een verschil van twee advertenties.

⁶⁹ S. Ronsse, *Men laet eenieder weten... De consumptierevolutie in het 18^e- en vroeg 19de-eeuwse Gentse advertentiewezen*, onuitgegeven licentiaatverhandeling, Gent, 2007.

⁷⁰ Deze doorbraak liet zich vooral voelen vanaf de jaren '70 van de achttiende eeuw toen het aantal advertenties tienjaarlijks gevoelig steeg tot 1800 waarna een daling werd ingezet.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

op jaarbasis.⁷¹ Net zoals vandaag gebruikelijk is, wordt de vermissingsdatum bepaald volgens het tijdstip waarop de vermiste voor het laatst gezien is.

Grafiek 2.2: Aantal vermissingen in de krant per jaar.

Grafiek 2.2 vertoont dezelfde sterke schommelingen en eenzelfde globale stijging met terugval als grafiek 2.1. De grafiek bereikt niet in 1792, maar in 1791 zijn maximum en vertoont een grote concentratie vermisten in de jaren 1790-1792 wat mogelijk kan verklaard worden door de naweeën van de Franse Revolutie. Het feit dat de meerderheid van de personen verdween in de periode van juli 1791 tot juni 1792 – de relatief rustige periode van de Oostenrijkse restauratie⁷² – relativiseert zulke conclusie. Ook uit studie van het profiel van de vermisten blijkt niet direct een link met de politiek-ideologische situatie toen. Indien we de data van adverteerders nader bestuderen, niet zozeer in de piekmomenten maar wel in de ‘nul’-periodes, dan blijkt dat de politieke gebeurtenissen wel een impact hadden. Na analyse van de advertenties vanaf 1785 per maand, bemerken we periodes van gemiddeld 3 maand waarin helemaal niet geadverteerd werd.⁷³

Drie periodes vallen op door hun lengte (respectievelijk 11 maand, 8 maand en 18 maand) maar vooral door hun relatie met de politieke gebeurtenissen. De eerste periode van april 1789 tot februari 1790 omvat de politieke onrust van de Brabantse Omwenteling die het hevigst was op het einde van 1789 – op 16 november wordt Gent ingenomen.⁷⁴ In november 1790 namen de

⁷¹ We kennen bij 87 advertenties (90,63%) de vermissingsdatum; in 78 gevallen de exacte datum, in de overige gevallen de maand. Deze 90% is representatief tegenover het geheel omdat de ontbrekende data zich niet concentreren in één jaar maar gelijkmatig verspreid zijn over de onderzochte periode.

⁷² De Brabantse Omwenteling eindigde in 1790 en de Fransen vielen ons land binnen in november 1792. J.C.H. Blom en E. Lamberts (red.), *Geschiedenis van de Nederlanden*, Baarn, 2003, pp. 235-241.

⁷³ We nemen hier 1785 als uitgangspunt omdat het adverteerders in de voorgaande jaren pas op gang kwam en dus een vertekend beeld zou geven.

⁷⁴ J.C.H. Blom en E. Lamberts, *Geschiedenis van de Nederlanden*, pp. 236-237.

Oostenrijkers opnieuw de Nederlanden in handen, echter zonder veel weerstand.

De tweede periode begint twee maanden voor de Franse inval in november 1792 en eindigt een maand na de Oostenrijkse inval in maart 1793.⁷⁵ Ook de 'nachtmerrie' na de Franse inval bij Fleurus in juni 1794 zien we weerspiegeld in de derde periode.⁷⁶ Tot 10 maanden na de inval worden geen advertenties meer geplaatst. Dit kan erop wijzen dat eerder het advertentiegedrag bepalend is voor de grafiek. De Engelse historicus Peter King verwijst in zijn artikel over misdaadvermelding in de Londense krant naar de opmerkelijke variaties in het niveau van 'crime report'. De verklaring schrijft hij toe aan de mate waarin misdaadnieuws beschikbaar was – meer nieuws tijdens de zittingen van het parlement – maar ook aan de politieke gebeurtenissen. '*In 1790, for instance, as the Revolution gathered pace, a very considerable amount of space was given to news of events in France, which may well explain why the percentage of the newshole devotes to crime was lower*'.⁷⁷ Dat vermissingen in oorlogstijden minder publieke aandacht kregen, kan een gevolg zijn van het feit dat de bevolking andere zorgen had. Daarnaast geldt ook dat vermisten in oorlogsperiodes een veelvoorkomend verschijnsel zijn zodat die éne vermissing een minder opvallend karakter kreeg. We zijn dus als onderzoeker afhankelijk van het rapporteringgedrag van de achterblijvers. Het stijgende aantal vermissingen heeft wellicht te maken met een combinatie van twee tendensen: de groeiende appreciatie voor de krant als zoekmiddel naar vermisten en een hoger aantal vermisten van 1790-1794 tengevolge van de maatschappelijke evoluties.

3.1.2 Kwantitatieve analyse van de vermissingen op maandbasis

Op basis van de datum van vermissing berekenen we de maandindex over de 25 jaar.

In de grafiek treden de maanden augustus, september en oktober, de late zomermaanden, duidelijk naar voor. In deze maanden – voornamelijk juli tot september – was de agrarische activiteit het hoogst wat zou kunnen wijzen op een specifieke arbeidsgebonden mobiliteit van het dienstpersoneel.⁷⁸ Tevens kan de dienstbode uit ontevredenheid over het zware werk, de lage lonen, de materiële omstandigheden en dergelijke, beslissen om de benen te nemen.⁷⁹

⁷⁵ *Ibidem*, pp. 240-241.

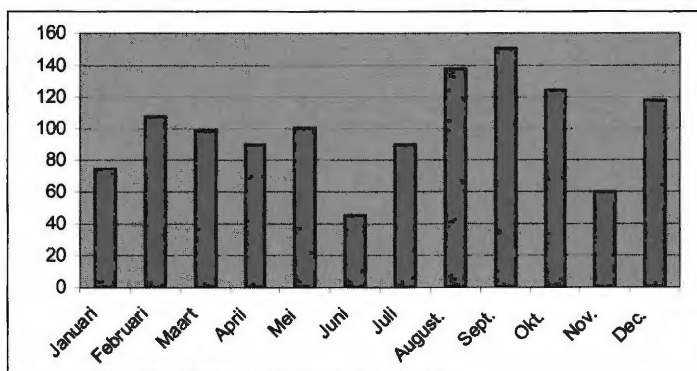
⁷⁶ *Ibidem*, p. 241.

⁷⁷ P. King, 'Newspaper reporting and attitudes to crime and justice in late-eighteenth- and early-nineteenth-century London', *Continuity and Change*, 22 (2007), p. 83. Volgens King ligt het groter aantal misdaadvermeldingen in vredetijd bij de drukker die de krant wil vullen. Dit argument zal in ons onderzoek van weinig invloed zijn op het advertentiegedrag omdat het betalende advertenties betreft.

⁷⁸ T. Lambrecht, 'Slave to the wage? Het dienstpersoneel op het platteland in Vlaanderen (16de-achttiende eeuw)', *Oost-Vlaamse Zanten*, 76 (2001), p. 33.

⁷⁹ T. Lambrecht, *Een grote hoeve in een klein dorp. Relaties van arbeid en pacht op het Vlaamse platteland tijdens de achttiende eeuw*, Gent, 2002, p. 163.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Grafiek 2.3: Gemiddelde maandindex 1775-1799

De afwezigen omvatten een zeer heterogene groep. Daar het weinig waarschijnlijk is dat krankzinnigen en misdadigers bewust op een bepaald moment weglopen, bekijken we eerst de personen uit de 'onbepaalde' categorie (56,8%). Bij deze groep bleek een opvallend verschil tussen de mannen en de vrouwen.⁸⁰ Bij de vrouwen blijkt een overwicht tijdens de maanden april en juli terwijl de mannen voornamelijk tijdens de maand september verdwenen maar thuisbleven in de maand mei. Dit loopt opvallend omgekeerd evenredig met het sterk geritmeerde seksueel gedrag op het einde van de achttiende eeuw. We houden het hier op een kanttekening maar het is op zijn minst opvallend dat de maand mei, volgens Vandenbroeke dé maand van de herwonnen vitaliteit op seksueel gebied⁸¹, geen enkele mannelijke vermiste kent. De maand september daarentegen, gekenmerkt door een sterke seksuele passiviteit, kent overduidelijk de meeste vermisten. Bij de vrouwen vertonen de 'geboortemaanden' januari, februari, maart en in mindere mate september, oktober, november en december, relatief weinig vermisten terwijl meer dan 60% wegliep tijdens de maanden waarin geen of weinig bevallingen plaatsvonden.⁸² Indien we deze berekening voor alle categorieën maken, komen zowel bij de mannen als bij de vrouwen dezelfde tendensen naar voor.⁸³

3.1.3 De plaats van een advertentie in de krant

Naar het einde van de achttiende eeuw toe, zien we het toenemende belang van de krant als publicitair middel bevestigd in het stijgende aantal advertenties en steeds

⁸⁰ Bij de vrouwen is in 57,9% een vermissingsdatum beschikbaar is., bij de mannen 56,5%.

⁸¹ C. Vandenbroeke, *Vrijen en trouwen van de middeleeuwen tot heden: seks, liefde en huwelijk in historisch perspectief*, Brussel, 1986, p. 102.

⁸² *Ibidem*, p. 124.

⁸³ Deze vertegenwoordigen 91,7% van het totale aantal.

SYLVIE JANSSENS

grotere bijlagen.⁸⁴ Door de plaatstoewijzing te bestuderen krijgen we een beter zicht op het belang dat de maatschappij schonk aan verdwijningen.⁸⁵ De opsporingsberichten verschenen onder de commerciële advertenties. Bij de berekening van de plaatsen van de advertenties in de krant, blijkt dat de inhoud hierin van belang was; één derde van de advertenties naar vermisten komt op de eerste plaats en iets meer dan de helft staat op de eerste drie plaatsen in de krant! Eén vierde werd blijkbaar minder belangrijk geacht en kwam niet op de eerste pagina van de advertenties.

Om hier een verklaring te vinden, onderzochten we vier parameters: de reden tot vermissing, de adverteerder, het geslacht en de leeftijd. Bij studie naar de verhouding tussen de plaatstoewijzing en de reden tot vermissing, blijkt dat, ongeacht welke reden, minstens de helft van de oproepen op de eerste vijf plaatsen komen: bij de misdaad is dit 71,5%, bij de onbepaalde 62,5% en bij de krankzinnigen 50%. De concentratie van de misdaad is de hoogste. Enerzijds valt op dat alle misdaden tegen de lichamelijke integriteit op de eerste plaats komen. Dit is niet verwonderlijk daar het hier telkens de opsporing van moordenaars betreft en deze oproepen komen van hogerhand die een zekere druk uitoefent op de drukker. Anderzijds worden vermogensmisdrijven al wat verder in de krant geplaatst.

We bekijken ook de relatie tussen de adverteerder en de plaatstoewijzing. Daarbij wordt onder de adverteerders een onderscheid gemaakt tussen de overheid, de familie, de drukker, de slachtoffers van misdaden en de Kerk.⁸⁶

	Gemiddelde plaats	Absolute frequentie	Relatieve frequentie
Familie	4,7	35	54,7 %
Overheid	4,7	17	26,6 %
Drukker	4,8	5	7,8 %
Slachtoffers	2	4	6,3 %
Kerk	6,7	3	4,7 %
Totaal		64	100%

Tabel 2: De relatie tussen de plaatstoewijzing van de advertentie in de krant en de adverteerder.

⁸⁴ Zowel opsporingsadvertenties als commerciële advertenties, overlidens- en huwelijksaankondigingen etc.

⁸⁵ Er is geen bron voorhanden die dit expliciet bevestigt, maar op basis van de rekeningen van de stadsdrukker Judocus Begijn kunnen we afleiden dat afgerekend werd op het aantal advertenties, niet op de plaats noch op de grootte van de advertentie. We nemen dus aan dat de drukker de plaats bepaalde, hierin misschien beïnvloedt door de adverteerder. SAG, Oud Archief, Stadswerken, nr. 38-39: *Druk-en bindwerk, levering van kranten, journalen, almanakken, perkament, gezegeld papier, 16de eeuw-1795*.

⁸⁶ Verder in dit onderdeel worden hieraan nog twee categorieën toegevoegd waarvan noch de relatie tot de vermiste, noch hun statuut duidelijk was zodat deze hier niet bekeken werden.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Er zijn geen markante verschillen met uitzondering van de Kerk en de slachtoffers.

Bij de relatie tussen de leeftijd en de gemiddelde plaatstoewijzing is er een klein verschil tussen minderjarigen (3,1) en volwassenen (4,8). De plaatstoewijzing tussen mannen en vrouwen bedraagt respectievelijk 4,6 en 6,6. De verklaring hiervoor kan het grote percentage misdaden onder de mannen zijn. Iets meer dan één vijfde waren opsporingsberichten naar misdadigers die, zoals we eerder zagen, vooraan in de advertenties stonden.

3.1.4 De tijdspanne tussen datum van vermissing en plaatsing van advertentie
Vandaag worden vermissingen, van gelijk welke aard, officieel als onrustbarend erkend na 30 dagen afwezigheid.⁸⁷ In die tussenperiode ligt de keuze bij de achterblijvers om vroeger een beroep te doen op de overheid of een bevoegde instelling. In het Ancien Régime werd niet voorzien in een dergelijke termijn. Door de gemiddelde tijd tussen de effectieve vermissing en de dag van adverteren te bestuderen, willen we twee zaken nagaan. Vooreerst de mate waarin een advertentie door de achterblijvers als hulpmiddel werd aangewend; werd een verdwijning snel gepubliceerd in de krant of putte men eerst andere middelen uit? We hebben voor 87 personen de tijdspanne kunnen berekenen. Hieruit blijkt dat gemiddeld na 22 dagen een oproep geplaatst werd wat doet vermoeden dat eerst andere hulpmiddelen werden ingeschakeld. Sommige adverteerders wijzen ons daar zelf op: op 7 november 1785 meldt de adverteerder dat hij '*naer verscheyde informatiën, van hem [de vermiste] niets heeft vernomen*'. Ook de echtgenote van Gabriël de Somer stelt dat zij '*onaengezien vele gedaene devoiren*', nog steeds niets van hem vernomen heeft.⁸⁸

Het is waarschijnlijk dat er in eerste instantie beroep gedaan werd op een mondeling sociaal netwerk waarbinnen het portret van de vermiste doorgegeven werd. Een ander middel dat mogelijks aangewend werd, betreft aanplakbiljetten en pamfletten. Deze manier van adverteren was op het einde van de achttiende eeuw in Frankrijk wijd verspreid, ook na 1770⁸⁹, hoewel we niet weten in hoeverre dit voor vermisten gebruikelijk was.⁹⁰ Na uitputting van de traditionele middelen, schakelden de meer welgestelde burgers de krant in.

Ten tweede willen we een beter inzicht te krijgen op de impact van verdwijningen op de achterblijvers. Indien advertenties als laatste hulpmiddel worden aangewend, fungeert de tijdspanne tussen vermissing en plaatsing van de advertentie als parameter voor de mate van ongerustheid. Daarbij is het belangrijk te weten welke andere indicatoren de lengte van deze tussenperiode beïnvloeden.

⁸⁷ <http://www.europeanfederation.org/nl/activities> (8/05/07).

⁸⁸ GVG, 4/10/1792, krant nr. 80.

⁸⁹ G. Feyel, 'Presse et publicité en France (XVIIIe et XIXe siècles)', *Revue Historique*, 127 (2003), pp. 840-842

⁹⁰ Wél vonden we in het stadsarchief van Gent verschillende (buitenlandse) brieven en affiches terug van misdadigers die gezocht werden met de vraag om deze in het land te verspreiden. SAG, Oud Archief, reeks 213.

SYLVIE JANSSENS

We berekenden het gemiddelde per leeftijdscategorie voor 63 personen waarvoor zowel de leeftijd als de vermissingsdatum gekend is.

Leeftijdscategorie	Gemiddelde tussenperiode (in dagen)	Absolute frequentie	Relatieve frequentie
[0-5[-	0	0
[5-10[1	1	1,6
[10-15[32	3	4,8
[15-20[27,8	5	7,9
[20-25[24,6	9	14,3
[25-30[14,7	7	11,1
[30-35[20,5	8	12,7
[35-40[28,3	4	6,3
[40-45[8	2	3,2
[45-50[24	5	7,9
[50-55[18,4	8	12,7
[55-60[33	4	6,3
[60-65[26	2	3,2
[65-70[10	2	3,2
[70-75[62,5	2	3,2
[75-80[28	1	1,6
Totaal		63	100

Tabel 3: De gemiddelde tijdsperiode per leeftijdscategorie.

Het lijkt op het eerste zich verbazingwekkend dat de minderjarigen een gemiddelde tijdsperiode hebben van 26,6 dagen tegenover 22,7 dagen voor de volwassenen.⁹¹ Er is in de leeftijd 10 tot 24 jaar een 'kleine' ongerustheid van gemiddeld 28 dagen terwijl bij de 40 tot 44-jarigen gemiddeld na een kleine week een advertentie geplaatst wordt. Mogelijk spelen andere factoren dan de leeftijd een rol zodat we deze eerst analyseren alvorens conclusies of verklaringen te bieden.

Bekijken we de invloed van het geslacht op de tijdsperiode dan stellen we vast dat bij vrouwen (met 26,2 dagen) gemiddeld vijf dagen later wordt geadverteerd dan bij mannen (pas na 20,9 dagen).⁹² Daar de leeftijd in relatie met het

⁹¹ Voor 18 gegevens over minderjarigen en 45 volwassenen.

⁹² Voor respectievelijk 70 (79,5%) en 17 (70,8%) beschikbare gegevens.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

geslacht vandaag een bepalende indicator is⁹³, onderzoeken we hoe die relatie vroeger lag. Hieruit blijkt dat ook in het Ancien Régime een grotere ongerustheid optrad bij vermiste minderjarige meisjes. Het verschil met minderjarige jongens bedraagt 7,3 en met volwassen vrouwen 9,6 dagen! De verschillen zijn ook groot bij de volwassen man waarvoor men 8 dagen sneller adverteert dan voor een volwassen vrouw en 5,7 dagen sneller dan voor een minderjarige jongen.

Een andere parameter is de reden van vermissing. Zo is het logisch dat de advertenties die een misdadiger opsporen, sneller geplaatst worden daar zij een gevaar vormen voor de maatschappij. Bij berekening van de gemiddelde tijdspanne per categorie blijkt men bij de krankzinnigen het langst te wachten: 24,4 dagen, bij de onbepaalde 21,9 dagen en, zoals gesteld, is de tijdspanne het kortst voor advertenties die misdadigers opsporen, reeds na 18,2 dagen. Een gemiddelde dat nog hoog ligt gezien de noodzaak om de persoon terug te vinden. Een mogelijke verklaring is dat één derde van de misdaden in het buitenland gebeurde. De vier advertenties waarvan de misdaad in Vlaanderen plaatsvond, hebben namelijk een gemiddelde van 8,7 dagen wat meer plausibel lijkt dan de voornoemde 18,8 dagen.

Om een meer accuraat beeld te krijgen over de invloed van de afstand op de advertentiedatum, bekijken we het gemiddelde aantal dagen voor alle advertenties van verschillende herkomst.

Herkomst vermiste	Gemiddelde tijdspanne (dagen)	Absolute frequentie	Relatieve frequentie
Oost-Vlaanderen	21,5	45	67,2 %
West-Vlaanderen	22,3	11	16,4 %
Zeeland	22	4	5,9 %
Antwerpen	23,7	3	4,5 %
Luik	19	1	1,5 %
Frankrijk	26	1	1,5 %
Groot-Brittannië	23	1	1,5 %
Land van Trier	15	1	1,5 %
Totaal		67	100%

Tabel 4: Gemiddelde tijdspanne tussen vermissing en plaatsing advertentie per herkomst van de vermiste.

⁹³ Vandaag is het internationaal zo dat onder de jongvolwassenen vaker meisjes als vermist opgegeven worden. Dit vloeit voort uit de gedachte dat meisjes kwetsbaarder zijn dan jongens maar betekent niet dat meisjes ook effectief meer weglopen. G. Van De Water, N. Vettenburg, *Weglopen: weg...van wat? Studie over het profiel en de ervaringen van weglopers in België*, Brussel, 2004.

Oost-Vlaanderen met Gent als hoofdstad, levert de kleinste gemiddelde tijdspanne, gevolgd door West-Vlaanderen met ongeveer een dag extra en ten slotte Antwerpen met nog anderhalve dag.⁹⁴ De relatief korte tijdspanne voor de verder gelegen gebieden zoals het Land van Trier, Zeeland, Luik, alsook Groot-Brittannië en Frankrijk vallen echter uit de toon. De verklaring hiervoor is te vinden in de reden van vermissing waarin we zien dat een groot deel van deze buitenlandse advertenties misdadigers betreffen: 100% voor Frankrijk, Luik en Groot-Brittannië en 75% voor Zeeland. We kunnen besluiten dat de afstand tot Gent een invloed heeft op de tijdspanne tussen datum van vermissing en de datum van advertentie.

3.1.5 Het herhalen van de opsporingsberichten in de krant.

Het herhaaldelijk drukken van dezelfde advertentie in de krant, suggereert volgens Prude dat de adverteerder er niet alleen rekening mee hield dat de krantenlezers '*altered between skimming and scrutinizing these texts*', maar ook dat het lezerspubliek van week tot week kon veranderen.⁹⁵ In onze studie blijkt dat bijna 60% van de advertenties niet herhaald wordt. Dit kan te wijten zijn aan het feit dat de persoon al teruggevonden was of dat de adverteerder geen verdere kosten kon of wenste te maken. Verder wordt 20% één keer en eenzelfde aantal tweemaal herhaald. Drie herhalingen zijn uitzonderlijk en vijf herhalingen komt slechts één maal voor. Het betreft dan wel de opsporing van de moordenaar van een onderschout.

Bij onderzoek naar de tijdspanne tussen de eerste en tweede plaatsing van de advertentie, blijkt dat de overgrote meerderheid van de herhalingen binnen de week gedrukt werd. Concreet verschijnt meer dan de helft in twee opeenvolgende kranten (3 dagen tussen maandag en donderdag, vier dagen tussen donderdag en maandag) en 31,5% in de tweede daaropvolgende krant. Bij 5,26% van de adverteerders komt de advertentie drie uitgaven later en bij datzelfde percentage vijf uitgaven later terug. Lang werd dus niet gewacht tussen de herhalingen door. Dit bevestigt de stelling van Prude dat de herhalingen afgestemd zijn op de lezer.

Indien we de herhalingen van de advertenties analyseren volgens de reden van vermissing, dan blijkt opnieuw dat de groep misdaad het merendeel vertegenwoordigt; 55,60% van de oproepen naar misdadigers wordt herhaald tegenover 43,40% bij de onbepaalde(n) en 40% bij de krankzinnigen.

⁹⁴ Het afstandverschil van Antwerpen en Brugge naar Gent is verwaarloosbaar maar mogelijks speelt het een rol dat de Gazette van Gend domineerde over het hele graafschap Vlaanderen terwijl Antwerpen zelf een krant had.

⁹⁵ J. Prude, To look upon the "Lower Sort": Runaway ads and the appearance of unfree laborers in America, 1750-1800', *The Journal of American History*, 78 (1991), p. 129.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

3.1.6 De uitgelooft beloning.

Omgezette beloning (in stuivers)	Reden tot vermissing
210	O
280	K
280	O
344	K
500	K
516	O
522,8	O
560	O
720	O
1000	O
1000	O
2000	M (MLI)
3000	M (MLI)
3360	M (VM)
3920	M (MOO)
4000	M
4480	M (O)
5600	M (MLI)
5900	M
11112	M (VM)
11800	M (MLI)
60000	O

Tabel 5: Relatie reden tot vermissing met de uitgelooft beloning.

De grootte van de premie wordt door Costa behandeld, zij het kort. Hij meldt dat de som vrij hoog lag en varieerde: mannen waren meer waard en de aan-gevers werden beloofd volgens de afgelegde afstand nodig om de slaaf terug te brengen.⁹⁶ Door analyse van de beloning in onze studie komen we meer te weten over de financiële mogelijkheden van de achterblijvers en de mate waarin de opsporing van cruciaal belang was. Het uitloven van een beloning komt vrij frequent voor. Slechts in 26 (27,1%) advertenties wordt deze niet gemeld. De overige 71,9% kennen wel een vergoeding toe maar slechts één

⁹⁶ T. Costa, 'What can we learn from a digital database of runaway slave advertisements?', *International Social Science Review*, 76 (2001), p. 38 en de voetnoot op pp. 42-43.

derde (22 advertenties) vermeldt een exact cijfer.⁹⁷ Om een duidelijk overzicht te hebben op de grootte van de beloningen, worden alle beloningen uitgedrukt in stuivers.⁹⁸ Uit die omrekening blijkt dat de kleinste opgegeven beloning 210 stuivers telt terwijl de grootste 60.000 stuivers bevat.⁹⁹ Om dit verschil te verklaren, onderzoeken we andere aspecten: reden van verdwijning, het profiel van de vermiste en de adverteerder.

Reden vermissing	Percentage uitgeloopte beloning tov de hele groep	Gemiddelde beloning per persoon ¹⁰⁰
Misdaad	55,6 %	3678,1 stuivers
Onbepaald	17,0 %	601,1 stuivers ¹⁰¹
Krankzinnig	12,0 %	374,7 stuivers

Tabel 6: Percentage uitgeloopte beloningen per groep en het gemiddelde per persoon.¹⁰²

Beide tabellen vertonen een duidelijke correlatie tussen de categorie vermisten en het uitloven van een beloning. Niet alleen is de categorie misdadigers de groep met de meeste uitgeloopte beloningen, de beloningen liggen opmerkelijk een stuk hoger dan bij de andere categorieën. Bovendien wordt ook de ernst van de misdaden weerspiegeld. Zo worden de hoogste beloningen uitgelooft voor een voortvluchtige die een man van de wet, een onderschout, vermoordde en andere misdaden tegen het lichaam (hier allemaal moorden). We onderzoeken ook het verband tussen de soort adverteerder en de uitgeloopte beloning.

⁹⁷ In twee aparte gevallen wordt 10% van de gestolen goederen beloofd en gesteld dat de beloning 'boven een redelijke salaris' is. Respectievelijk GVG, 22/10/1781, krant nr. 85 en GVG, 23/12/1779, krant nr. 102.

⁹⁸ We kozen de stuiver om gemakkelijker te vergelijken met andere Vlaamse studies. Met dank aan Prof. Devos en Dr. Lambrecht voor hun hulp bij het omzetten.

⁹⁹ Dit bedrag heeft betrekking op 1 advertentie waar vier personen gezocht worden. Drie advertenties hebben betrekking op meer personen. Niettemin blijft de som, bij deling door het aantal gezochte personen, vrij hoog.

¹⁰⁰ Deze cijfers geven het gemiddelde per persoon weer. Concreet betekent dit dat bij de misdadigers niet door 10 gedeeld werd (het aantal advertenties), maar door 15 (het aantal gezochte misdadigers in de advertenties).

¹⁰¹ Dit gemiddelde werd berekend zonder de uitzonderlijke som van 60 000 stuivers, uitgelooft door een buitenlander. Indien we deze som meerekenen, ligt het gemiddelde op 7200 stuivers.

¹⁰² Deze tabel geeft het percentage weer van het aantal advertenties waarin een exact bedrag wordt gegeven.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Adverteerder	Absolute frequentie	Beloning uitgelooft	Exact bedrag	Gemiddeld bedrag
Drukker	6	4 (66,7 %)	0	0
Familie	40	29 (72,5 %)	4 (13,8 %)	607,5
Kerk	3	3 (100 %)	2 (66,7 %)	312
Overheid	21	16 (76,2 %)	10 (62,5 %)	4434
Slachtoffer	4	4 (100 %)	1 (25 %)	11112

Tabel 7: Uitgelooftde beloning volgens adverteerder.

Met uitzondering van de Kerk en de slachtoffers van misdaden, blijkt het percentage advertenties waarin een beloning wordt uitgelooft niet zo verschillend. Het vermelden van een exact bedrag gebeurt voornamelijk wanneer Kerk en overheid adverteren. In het geval van de overheid stemt dit overeen met het type vermisten (misdadigers) waar de grootse beloningen voor worden uitgelooft. Verder in ons onderzoek bleek geen enkele correlatie tussen de leeftijd of het geslacht en de grootte van de beloning.

3.2 De adverteerder

In dit onderdeel gaan we eerst dieper in op de identiteit van de adverteerder waarna we de relatie tot de vermiste bespreken. Met de adverteerder bedoelen we de persoon die de advertentie heeft laten plaatsen, dus niet degene die melding maakte van de verdwijning! Het is ook niet zeker dat degene bij wie de informatie opgewacht wordt en die instaat voor de beloning, ook de adverteerder is. Sporadisch wordt de advertentie ondertekend maar meestal is niet duidelijk wie de effectieve adverteerder is. Uit de advertenties waar zowel de adverteerder vernoemd wordt als de persoon bij wie men de informatie mag melden, blijkt dat deze meestal dezelfde zijn.¹⁰³ De advertenties waarin deze niet overeen komen, betreffen ofwel gedupeerden van een overval die hiervan melding maakten bij de politie ofwel stonden de plaatselijke pastoor of ambtenaar in voor het uitloven van de premie. Het is niet ongebruikelijk dat achterblijvers te rade gingen bij de Kerk of de overheid. Uit het onderzoek van Dini Helmers blijkt dat personen van wie de huwelijkspartner vermist was, hiervan melding deden bij de gereformeerde kerk. Deze laatste deed beroep op haar netwerk van dominees en diakenen om de vermiste terug te halen.¹⁰⁴ Dat sommigen wel aanklopten bij de Kerk en andere niet is afhankelijk van verschillende zaken. Ten eersten merken we op dat de meerderheid van deze gevallen minstens een week boven de gemiddelde tijdspanne liggen.

¹⁰³ Dit gebeurt op basis van de achternaam of genealogische informatie. Zo wordt in de advertentie van 23/09/1790: 'zekerem Jongman, genaemd *Francies van den Berghe*, Fs. *Michiel*' vermist. Informatie mag men melden 'aen *Michiel van den Berghe*'. Hier zijn de adverteerder en de persoon die informatie ontvangt, dezelfde.

¹⁰⁴ D. Helmers, *Gescheurde bedden*, p. 86.

SYLVIE JANSSENS

Vermoedelijk moesten achterblijvers zelf eerst stappen ondernemen. Ten tweede is het mogelijk dat de pastoor zelf eerst andere middelen met succes aanwendde zodat een advertentie niet nodig was. In de advertenties waar een ambtenaar, een pastoor of de drukker van de krant optreedt als adverteerder onderzochten we het vermoeden van armoede van de achterblijvers ofwel omdat ze daar de financiële middelen niet toe hadden, ofwel omdat ze ongeletterd waren. Concrete aanwijzingen hiervoor werden in de advertenties echter niet gevonden.

Voor het onderzoek naar de relatie tussen de vermiste en de adverteerder, verdeelden we de groepen in volgende categorieën: familie, overheid (baljuw, magistraat, burgemeesters, rechtshoven, etc.), de Kerk (pastoors), gedupeerden (de slachtoffers van misdaden), de drukker, andere en onbekend. Op een totaal van 96 advertenties, komen we tot volgende onderdeling:

Adverteerder	Absolute frequentie	Relatieve frequentie
Familie	40	41,7 %
Overheid	21 (1)	21,9 %
Kerk	3	3,1 %
Gedupeerden	4	4,2 %
Drukker	6	6,2 %
Andere ¹⁰⁵	1	1 %
Niet gekend ¹⁰⁶	21	21,9 %
Totaal	96	100%

Tabel 8: Het type adverteerders van de opsporingsberichten.

Uit tabel 8 blijkt duidelijk dat de naaste omgeving de meerderheid haalt (41,7%). Deze worden gevolgd door de overheid die in 13 (61,9%) advertenties optreedt als bestraffende instantie. Onder de gedupeerden betreft het enkel vermogensmisdaden die beroep doen op een heel netwerk van 'Koopluyden en alle andere Personen' om een oogje in het zeil te houden. De personen die beroep doen op de drukker, zijn in 50% van de gevallen in Gent geresideerd. Met deze kennis over de identiteit van de adverteerders gaan we na in welke mate een verband bestaat tot de reden van verdwijning.

¹⁰⁵ We doelen hierbij op één advertentie waarbij een jonge student vermist is en de informatie moet bezorgd worden ofwel aan de rector van de school te Herentals ofwel aan nog drie andere mannen in Aalst, Antwerpen en Gent waarvan hun functie noch hun relatie tot de vermiste of de adverteerder, duidelijk wordt. GVG, 23/12/ 1779, krant nr. 102.

¹⁰⁶ Bij deze categorie was er geen duidelijkheid over de adverteerder in kwestie, noch over zijn relatie naar de vermiste toe.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Type adverteerder	Misdaad	Krankzinnigheid	Onbepaald	Totaal
Familie	1	14	25	40
Overheid	13	3	5	21
Kerk	0	3	0	3
Gedupeerden	4	0	0	4
Drukker	0	2	4	6
Andere	0	0	1	1
Niet gekend	0	3	18	21
Totaal	18	25	53	96

Tabel 9: Indeling naar oorzaak van vermissingen per type adverteerder.

Uit bovenstaande tabel blijkt een effectief verband. Hoewel de absolute cijfers klein zijn, wordt duidelijk dat de Kerk uitsluitend opsporingsberichten naar krankzinnigen plaatste. Bij de overheid ligt de nadruk, zoals aangehaald, op het opsporen van misdadigers. Hier blijkt tevens dat in 72,2% van de oproepen naar misdadigers de overheid optreedt wat wijst op haar maatschappelijke taak hierin. Dat een overige 22,2% geplaatst wordt door de slachtoffers van een vermogensmisdrijf, kan met twee zaken te maken hebben. Enerzijds betreft het in de helft van de gevallen misdaden die in het buitenland gepleegd zijn en anderzijds bestaan de adverteerders grotendeels uit koopmannen of bankiers die beroep doen op een groot netwerk van ambtgenoten in binnen- en buitenland (cf. supra) en zo hun kans om de dader te vatten groter achten dan indien ze de politie inschakelden. De (inter)nationale samenwerking van de politie liet toen nog sterk te wensen over.¹⁰⁷

De adverteerders van wie we de noch de identiteit, noch het beroep konden achterhalen, treffen we het meeste aan bij vermissingen waarvan de motivatie tot vertrek niet achterhaald kon worden.

3.3 Conclusie

Een nadere kwantitatieve analyse van de opsporingsberichten stelt duidelijk dat we voor ons onderzoek afhankelijk zijn van de adverteerders. De achterblijvers raken steeds meer vertrouwd met de mogelijkheden van advertenties wat het aantal vermelde vermisten in de krant onmiskenbaar beïnvloedt. De bron geeft dus geen zicht op het reële aantal vermisten. Dit werd vooral duidelijk doordat in periodes van maatschappelijke onrust die gekenmerkt worden door grote aantallen vermissingen, de advertenties zo goed als ontbreken. Het gedrag van de wegloper wordt weerspiegeld in de analyse van de vermissingen per maand. Hier blijkt mogelijks dat de seksuele driften een rol spelen in. In een structurele studie analyseerden we het belang dat aan de opsporingen

¹⁰⁷ F. Van Hemelryck, 'Bijdrage tot de studie van het politieapparaat', pp. 382-383.

SYLVIE JANSSENS

werd toegekend aan de hand van vijf parameters: de frequentie van deze advertenties in de eerste vijf plaatsen (A), de tijdsperiode tussen de datum van vermissing en adverteren (B), herhalingen van een oproep (C), al dan niet uitloven van beloning (D), de gemiddelde grootte van die beloning (E).

	A (relatief)	B (dagen)	C (relatief)	D (relatief)	E (stuivers)
Misdaad	71,5%	18,2	55,6 %	55,6 %	3 678,1
Onbepaald	62,5%	21,9	43,0 %	17,0 %	601,1
Krankzinnig	50,0 %	24,4	40,0 %	12,0 %	374,7

Tabel 10: Overzicht van de structurele analyse van de oproepen op basis van de reden van vermissing.

Tabel 10 toont duidelijk dat de mate van ernst die men aan de verdwijning toekende, uit elk van deze vijf parameters blijkt en een sterke correlatie vertoont met de reden van vermissing. Het overzicht bevestigt dat de oproepen naar misdadigers en het snel terugvinden van de delinquenten voor de hele maatschappij van groot belang was. De grote meerderheid van dit soort opsporingsberichten werd geplaatst door de overheid die over de vereiste autoriteit en de financiële middelen beschikte. De oproepen naar vermisten met ongekende oorzaak komen op de tweede plaats gevolgd door de vermissingen die door de adverteerders (al dan niet terecht) aan krankzinnigheid werden toegekend.

Wat de adverteerder betreft, blijkt hoofdzakelijk de familie de advertenties te plaatsen, gevolgd door de overheid die voornamelijk optrad bij misdaden. De Kerk adverteert in onze studie enkel bij vermissingen ten gevolge van krankzinnigheid.

4. De persoonsbeschrijvingen

In dit laatste hoofdstuk gaan we dieper in op de persoonsbeschrijving van de vermiste. Aan de hand van de vaak zeer gedetailleerde persoonlijke gegevens in de advertenties, proberen we vooreerst een profiel te schetsen van de gezochte personen in de krant op het einde van de achttiende eeuw. Naast de gedetailleerde uiterlijke kenmerken, krijgen we eveneens uitgebreide vermeldingen van de gedragen kledij zodat we ook dit laatste kort onderzoeken.

4.1 Profiel van de vermiste

Uit het onderzoek blijkt duidelijk dat zoiets als 'de' vermiste niet bestaat. In onze studie zijn zowel de populatie als hun beschrijvingen zeer heterogeen. Algemeen kunnen we wel stellen dat één categorie vermisten duidelijk naar

voor treedt: de mannen in de leeftijdsgroep 20 tot 24 jaar.¹⁰⁸ De sterke mannelijke vertegenwoordiging kan vooreerst verklaard worden door de maatschappelijke positie van de man. Zo geldt voor gehuwde mannen dat hun bewegingsvrijheid zowel juridisch, sociaal als professioneel bevorderd werd.¹⁰⁹ Anderzijds speelt het advertentiegedrag van de achterblijver ook een rol. Indien de man vermist werd waren vrouwen sneller genoodzaakt om een oproep te plaatsen en dit zowel om financiële als maatschappelijke redenen (cf. supra). De grote groep in de leeftijdscategorie 20-24 jarigen kan ten eerste verklaard worden door de bevolkingssamenstelling op het einde van het Ancien Régime. Voor Oost-Vlaanderen, zoals die door de Gentse historici Lieve Jaspers en Carine Stevens berekend werd, blijkt de categorie 20-29 jaar de tweede grootste te zijn (15,2%).¹¹⁰ Ten tweede situeerde de meest mobiele bevolkingsgroep op het einde van het Ancien Régime in Antwerpen, in Leuven en in Brussel, zich in de leeftijdscategorie 21-25 jaar.¹¹¹ Behalve een demografische is er ook een pedagogische verklaring. Bij de raadpleging van de hedendaagse cijfers, bemerken we namelijk dat de grootste groep vermisten zich in de leeftijdscategorie 13 tot 18-jarigen bevindt, ofwel in de vijf jaar voor de wettelijk vastgestelde volwassen leeftijd bereikt is.¹¹² Dit loopt parallel met onze studie daar de volwassen leeftijd op het einde van het Ancien Régime pas op 25-jarige leeftijd bereikt werd. Zoals eerder vermeld, wordt de periode tussen 20 en 25 jaar omschreven als *la phase critique*.¹¹³

Aangaande de persoonsbeschrijvingen in de advertenties, stellen we vast dat de adverteerders steeds dezelfde kenmerken vermelden: de leeftijd, de lengte, de naam en een gedetailleerde beschrijving van het gezicht worden als belangrijke identificatiemiddelen beschouwd. Met uitzondering van de bekomen

¹⁰⁸ Grof gesteld was 75% van de vermisten een man tegenover slechts 25% vrouwen. De grootste groep vermisten, zowel bij mannen als bij vrouwen, is te situeren in de leeftijdscategorie van 20-24 jaar (18,8%).

¹⁰⁹ Voor de niet-gehuwden kan de grote arbeidsmobiliteit onder het jonge dienstpersoneel mogelijk een rol gespeeld hebben. Op het einde van de achttiende eeuw kende het platteland een sterkere mannelijke vertegenwoordiging onder de Vlaamse dienstboden (60% mannen tegenover 40% vrouwen). T. Lambrecht, *Een grote hoeve*, p. 146.

¹¹⁰ L. Jaspers, C. Stevens, *Arbeid en tewerkstelling in Oost-Vlaanderen op het einde van het Ancien Régime: een socio-professionele en demografische analyse*, Gent, 1985, p. 57.

¹¹¹ B. Stoffels, *De registers der paspoorten: een bijdrage tot de historische antropologie*, Brussel, 1773-1796, onuitgegeven scriptie, Leuven, 1988, p. 57 e.v., M. Mertens, *De registers der paspoorten: een bijdrage tot de historische antropologie*, Leuven en Antwerpen (1782-1792), onuitgegeven scriptie, Leuven, 1983, p. 117 e.v.

¹¹² We baseerden ons hiervoor op de jaarverslagen voor 2005-2006 van de Cel Vermiste Personen van de Federale Politie. www.polfed-fedpol.be/org_dgj_celdisp02_nl.php (13/03/2007).

¹¹³ C. Lis, H. Soly, *Te gek om los te lopen*, pp. 216-217.

cijfers over de gemiddelde lengte¹¹⁴, sluiten de overige onderzochte gegevens over het uiterlijk, goed aan bij de resultaten van andere onderzoeken over de fysieke gesteldheid van de achttiende-eeuwse mens. Aangenomen dat vermindering en abnormaliteiten zeker vermeld zou worden als individueel herkenningsskenmerk, beschikt de modale vermiste over een gezonde uitstraling wat aansluit bij het beeld dat Vandenbroeke schetst over de mens op het einde van de achttiende eeuw.

De advertenties verschaffen in geringe mate inzage in de migratieroutes van de verdwenen personen. De verkregen informatie biedt echter op geen enkel vlak voldoende gegevens om sluitende conclusies te trekken.

Vertrekkende vanuit de persoonsbeschrijving van de vermiste onderzochten we de sociale positie. Op basis van vermelde sociale kenmerken zoals het beroep, de talenkennis, de scholingsgraad (lezen of schrijven) en eventueel de woonplaats, probeerden we de vermisten in te delen volgens sociale klasse. In één derde van de oproepen wordt op basis van het vernoemde beroep afgeleid dat de vermisten eerder tot de welgestelde klasse behoorden. In hoeverre deze 30% representatief is voor de overige gevallen, is niet duidelijk.

4.2 Kledij

Historici richten zich voor de studie van de materiële cultuur in de eerste plaats tot de staten van goed, een bron waaraan een hoge graad van betrouwbaarheid en volledigheid wordt toegekend.¹¹⁵ Een systematische analyse van de kledij in de boedelinventarissen laat toe de opkomst, de verspreiding alsook het verdwijnen van diverse items bij de verschillende klassen te bestuderen.¹¹⁶ De staten van goed kennen als bron evenwel een aantal beperkingen op het vlak van representativiteit en volledigheid wat de kledij betreft. Daarnaast is deze bron minder geschikt om iets te weten te komen over de vormgeving, het textielgebruik, de versieringen en de precieze aard van de kledij.¹¹⁷ Uit onze analyse blijkt dat oproepen in de krant een waardevolle bijdrage kunnen leveren aan historische studies over de klederdracht. De frequente vermelding inzake kleur en textiel, alsook hun uitvoerige beschrijving in verband met de kledingskeuze doorheen het jaar en een overzicht van de gedragen combinaties, kunnen een belangrijke contributie leveren aan de bestaande literatuur – waar onze bronnen overigens goed bij aansluiten.

¹¹⁴ Een verschil dat kan gezien worden als gevolg van schattingen. De oproepen werden de facto opgesteld na verdwijning van de persoon, zodat de adverteerder afhankelijk is van zijn *mental picture* van de vermiste.

¹¹⁵ H. Van Koolbergen, *Materiële cultuur*, p. 16.

¹¹⁶ H. Soly, 'Materiële cultuur te Gent in de achttiende eeuw in de achttiende eeuw: een terreinverkenning', *Oostvlaamse Zanten*, 63 (1988), p. 9.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 9; J. Van Dessel, *Roerend bezit en wooncultuur te Lier en omgeving*, Onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Leuven, 1996, p. 203.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Onze bevindingen werden hoofdzakelijk getoetst aan deze van de Gentse licentiaatstudent Jan Van Ryckeghem.¹¹⁸ Uit de analyse van de aparte kledingsstukken bleek geen opvallend verschil met de resultaten in zijn studie. Er bestond wel een grote discrepantie tussen de twee studies inzake het textiel- en kleurgebruik in de kledij. Wat betreft het kleurgebruik overheersen bij ons de sobere kleuren, terwijl in de studie van Van Ryckeghem het wit domineert. Daarbij omvatten groen, geel en bruin in zijn studie nog geen 0,9% terwijl ze bij ons één vierde van het geheel vertegenwoordigen. Deze discrepantie is voor een groot deel te wijten aan de representativiteit van zijn cijfers: hij beschikt slechts over 13,6% kleurvermeldingen waar dat bij ons 77,5% is! Ook onze resultaten van het textielgebruik staan diametraal op die van Van Ryckeghem:

	Percentage bij Van Ryckeghem ¹¹⁹	Percentage in onze studie
Katoen	53,6	20,92
Zijde	30,6	1,96
Vlas	3,4	19,61
Wol	2,4	38,56
Gemengd	2,1	11,11
Onbekend	0,9	2,61
Onbepaald	6,8	5,23
Leder	0,3	0

Tabel 11: Vergelijking percentages textielgebruik in de achttiende eeuw.

Indien we onze resultaten van kleuren- en textielgebruik vergelijken met andere studies dan blijkt een grotere overeenkomst. De verschillen tussen de studies kunnen deels verklaard worden door de aard en de representativiteit van de bestudeerde bron, de geografische afbakening alsook de onderzochte populatie. Niettemin durven we stellen dat oproepen in de krant een waardevolle en representatieve bron blijkt voor de studie naar het textielgebruik in de kledij op het einde van de achttiende eeuw. Van Ryckeghem stelt dat de staten van goed de meest volledige bronnen zijn voor de studie van de kledij¹²⁰, maar dit wordt door onze studie enigszins ontkracht. Niettemin mogen we niet vergeten dat ook onze bron enkele restricties kent die zorgvuldig moeten geduid worden. Zo

¹¹⁸ J. Van Ryckeghem, *Eenvoud en raffinement: een studie van de Gentse achttiende-eeuwse kleding in sociaal-economisch perspectief*, onuitgegeven licentiaatverhandeling, Gent, 1985. De studie van Van Ryckeghem is gebaseerd op staten van goed bij de Gentse bevolking en is de enige die een uitgebreide kwantitatieve studie voorlegt waarin elk kledingsstuk apart besproken wordt.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 181.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 33.

is het moeilijker om klasse- of streekgebonden te werken en krijgen we slechts inzage in de gedragen kledij en niet, zoals bij de staten van goed, in de totale garderobe van de vermiste. Wellicht is een studie van de klederdracht gebaseerd op de resultaten bekomen uit de staten van goed en de advertenties naar vermisten in de krant een betere en gedifferentieerde analyse.

5. Conclusie

De opsporingsberichten in de krant zijn een bron die in de Belgische historiografie op weinig aandacht kunnen rekenen. Nochtans beklemtonen meerdere Amerikaanse onderzoekers de informatieve waarde van deze bron. Centraal in deze studie staat het onderzoek naar de mogelijkheden van deze oproepen om de historicus een beter inzicht te bieden in de maatschappij op het einde van de achttiende eeuw. Tevens plaatsen we de vermissingen op het einde van het Ancien Régime in comparatief perspectief met de huidige vermissingen.

De opsporingsberichten in de krant kunnen in drie categorieën verdeeld worden: zij die misdadigers opsporen (18,75%), zij die krankzinnigen zoeken (26,04%) en oproepen waarbij geen expliciete reden vermeld wordt (55,21%). De maatschappelijke belangen en de positie van de achterblijver blijken vaak een belangrijke rol te spelen bij de beslissing tot het plaatsen van een opsporingsbericht. In tegenstelling tot de huidige situatie was het veilig thuisbrengen van de vermiste niet steeds de hoofdmotivatie om een advertentie te plaatsen.

Het onderzoek naar de reden voor de afwezigheid gebeurde op basis van informatie van de achterblijvers. Daar deze laatste niet steeds op de hoogte was van de motivatie of er om persoonlijke redenen voor koos deze niet bekend te maken, was het achterhalen van de oorzaak tot vermissing niet voor de hand liggend. Daarnaast bleek dat in die oproepen waar de reden wél vermeld wordt, deze niet altijd als daadwerkelijk mag beschouwd worden. Zo worden meerdere personen in de advertenties als krankzinnig bestempeld maar hebben we aangetoond dat geestelijke gebreken niet altijd als effectieve oorzaak van vermissing gelden.

Het belang dat gehecht werd aan opsporingsberichten onderzochten we aan de hand van vijf parameters die betrekking hadden op de structurele aspecten van de advertenties en de uitgelofde beloning. We kunnen uit dit onderzoek besluiten dat vermissingen met de nodige aandacht behandeld werden maar dat er onderling een duidelijke hiërarchie bestaat tussen de soorten oproepen. Het meeste belang werd gehecht aan het opsporen van misdadigers, gevolgd door de vermisten die om 'onbepaalde' reden verdwenen en het minste belang werd ogenschijnlijk toegekend aan het terugvinden van krankzinnigen. Hierbij valt op dat het belang dat aan elke oproep gehecht werd, duidelijk afhankelijk was van de belangen van de achterblijver. Deze laatste variëren naargelang de reden tot verdwijning.

ELK ZEGGE 'T VOORDS

Bij de eerste categorie was het snel terugvinden van de delinquenten voor de hele maatschappij van belang. Daarbij zagen we dat de grote meerderheid van dit soort opsporingsberichten geplaatst werd door de overheid. Deze laatste bezat niet alleen de vereiste autoriteit, maar ook de nodige financiële middelen om aan dit soort advertenties het nodige gewicht toe te kennen. Bij de onbepaalde vermissingen waren er meerdere motieven die aanleiding gaven tot het plaatsen van het opsporingsbericht zoals het eergevoel van de achterblijver, de financiële afhankelijkheid van de vermiste of de rechtssituatie van de achterblijver. Bij de adverteerders die een krankzinnige opsporen, zijn die motieven deels verwaarloosbaar. De 'verlatingsdaad' wordt toegeschreven aan een geestelijke dwaling en ook wat betreft de rechtssituatie stelde het verdwijnen van de krankzinnige man de achtergebleven vrouw niet voor problemen. Haar handelingsonbekwaamheid werd van rechtswege opgeheven indien de man zelf handelingsonbekwaam werd door, onder andere, krankzinnigheid¹²¹. Ook andere rechten, zoals de uitoefening van de ouderlijke macht, werden in geval van krankzinnigheid van de man, toegewezen aan de vrouw.

Op basis van de kwantitatieve analyse van de opsporingsberichten, is duidelijk de noodzaak gebleken van vooreerst een kritische analyse naar zijn historische context. In het analyseren van de historische context waarin de advertenties geplaatst werden, bemerken we de sterke weerslag van de maatschappelijke gebeurtenissen en van de verspreiding van het algemene advertentiewezen op het advertentiedrag. Daarnaast bemerken we ook dat een onderzoek naar de achtergrond van de auteurs - de adverteerders - nodig is daar hun persoonlijkheid en hun beweegredenen een belangrijke invloed hebben op de advertenties.

Naast een inhoudelijk analyse stond ook de bepaling van de historische waarde van onze bron centraal. We kunnen concluderen dat de bruikbaarheid van de bron veel verder reikt dan het geven van informatie over vermissingen in het verleden en de manier waarop achterblijvers hierop reageerden. We bemerken namelijk dat onze bevindingen, ondanks de beperkte absolute cijfers, opmerkelijk vaak aansluiten bij de resultaten uit andere studies. Doorheen het onderzoek werden onze cijfers, indien mogelijk, stelselmatig aan een comparatief onderzoek onderworpen met andere statistische studies. Daaruit is gebleken dat onze resultaten deze van andere studies bevestigen. Ondanks de geringe aantallen waarmee vaak gewerkt moest worden, blijken deze dus wel representatief! Daarnaast bevestigt onze bron ook conclusies van studies die de geldende maatschappelijke normen en opvattingen bestudeerden. Dat op het einde van de achttiende eeuw het uiterlijke en vreemd of onaanvaard gedrag, de norm waren om iemand krankzinnig te noemen, blijkt zeer duidelijk uit de advertenties. Tenslotte biedt onze bron een belangrijke bijdrage tot inzicht in de individuele misnoegdheid over maatschappelijke evoluties. Zo

¹²¹ J. Monballyu, *Geschiedenis van het familierecht*, p. 57

wijst Vandenbroeke doorheen zijn studies op de confrontatie van jongeren met de economische crisis en de hogere huwelijksleeftijd op het einde van het Ancien Régime.¹²² Ook Lis en Soly wijzen op de niet te onderschatten impact hiervan op het gedrag van jongeren.¹²³ Een gedrag dat zich ook vertaalde in het groter aantal ongewenste zwangerschappen en illegitieme geboortes op het einde van de achttiende eeuw.¹²⁴ Analyses van de gegevens uit onze bron, wijzen in dezelfde richting. De opsporingsberichten leggen dus een interessante gedragslijn bloot. In essentie stelt men door weg te lopen namelijk een daad van verzet tegen de gang van zaken. Door opsporingsberichten op grote basis bijeen te brengen, kunnen misschien duidelijker tendensen en achterliggende redenen geduid worden.

Een laatste zaak die we beoogden met onze studie, was de vergelijking tussen het fenomeen vermissingen op het einde van de achttiende eeuw en vandaag. De verschillen situeren zich langs de kant van de adverteerder¹²⁵, de overeenkomsten aan de zijde van de vermiste. Aan de kant van de adverteerder merken we dat de omgang met vermissingen een belangrijke evolutie kende die ervoor zorgde dat vandaag de dag gespecialiseerde instellingen verantwoordelijk zijn voor opsporingen (zoals de oprichting van 'Child Focus'). In tegenstelling tot in de achttiende eeuw staat de achterblijver er vandaag niet alleen voor. Samen met deze verandering, deed zich een andere belangrijke verschuiving voor. Uit de advertenties blijkt namelijk duidelijk dat de belangen van de achterblijver centraal staan terwijl vandaag in eerste instantie aan de belangen van de vermiste gedacht wordt! Wat de motieven tot adverteren betreft, kunnen we stellen dat deze, door een veranderde wetgeving zoals de afschaffing van de handelingsonbekwaamheid van de vrouw, niet meer dezelfde zijn. De enige overeenkomst die zich stelt, is de problematiek rond het bewijs over het in leven zijn van een vermiste. Vandaag vertoont de wetgeving nog steeds grote lacunes hieromtrent en wordt hierover hevig gedebatteerd.¹²⁶

De redenen waarvoor men in het Ancien Régime besliste 'te verdwijnen', zijn grotendeels dezelfde als vandaag. Wel is de kans vergroot dat de vermiste teruggevonden wordt, door specialisatie van de opsporingsinstellingen en de internationale samenwerking.

¹²² C. Vandenbroeke, *Bevolking, voeding en levensstandaard in het verleden*, Gent, 2004, pp. 131-132.

¹²³ C. Lis, H. Soly, *Te gek om los te lopen*, p. 56-57.

¹²⁴ C. Vandenbroeke, *Vrijen en trouwen*, p. 87.

¹²⁵ Vandaag kunnen we evenwel niet meer spreken over adverteerders maar over 'aanmelders', aangezien persoonlijk geplaatste oproepen niet meer voorkomen.

¹²⁶ Voornamelijk na de tsunami-ramp werden wetsvoorstellen ingediend om de wetgeving omtrent vermisten te vereenvoudigen. Zie bijvoorbeeld het *Wetsvoorstel tot aanvulling van de artikelen 115 en 119 van het Burgerlijk Wetboek, inzake de verklaring van afwezigheid* (ingediend door mevrouw Margriet Hermans c.s.), [http://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPubDoc&TID\(20/07/2007\)](http://www.senate.be/www/?MIval=/publications/viewPubDoc&TID(20/07/2007)).

ELK ZEGGE 'T VOORDS

We kunnen dus stellen dat de omgang met vermissingen geëvolueerd is. Opzettelijke verdwijningen komen evenwel nog steeds voor, maar de laatste jaren wordt het onderzoek naar de oorzaak steeds intensiever in de hoop meer grip te krijgen op het fenomeen.